Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Århus Renholdningsselskab / Århus MiljøCenter

– historien om byens skrald

1957 - 2007

Århus Renholdningsselskab / Århus MiljøCenter 1957-2007
- historien om byens skrald

Bogen er trykt hos :
Børge Møllers Grafiske Hus, 8100 Århus C

ISBN: 978-87-991905-0-8

Hvor intet andet er anført stammer fotos og illustrationer til denne bog fra Århus Renholdningsselskabs / Århus MiljøCenters eget arkiv.

Enkelte billeder er lånt hos Lokalhistorisk Samling, Århus Kommunes Biblioteker, ligesom der er benyttet enkelte private fotos.

Omslag:
3fisk, www.3fisk.dk

Århus Renholdningsselskab / Århus MiljøCenter 1957-2007

- historien om byens skrald

Forord

Århus Renholdningsselskab blev etableret tilbage i 1957, nærmere bestemt den 1. april. På denne dato fik selskabet overdraget driften af Eskelunden, som var et kommunalt affaldsbehandlingsanlæg under opførelse, og en vigtig del af det nye selskabs fremtidige virke.

Men forhistorien går meget længere tilbage, og skal vi opnå en mere detaljeret forståelse af hele problematikken omkring affaldshåndteringen i en by som Århus, må vi derfor begynde langt tidligere. Faktisk helt tilbage ved grundlæggelsen af byen, hvorefter vi følger historien om byens skrald op gennem tiden. Herom handler første del af denne bog.

Siden dengang Århus blev grundlagt, ja bare siden Renholdningsselskabets etablering for 50 år siden, er der sket meget – og ikke kun i byen og samfundet generelt. Århus Renholdningsselskab – der i mellemtiden har skiftet navn til Århus MiljøCenter – har i de senere år fået nye og anderledes arbejdsopgaver.

Dette – samt udvidelsen af anlægget på Eskelunden, den efterhånden nødvendige udflytning til større forhold på Bautavej, skraldemandsmodellen og den komplicerede skraldekonflikt i midten af 1990'erne, som gjorde Århus, selskabet og de daværende hovedpersoner kendt ud over det ganske land – og meget mere omhandler anden del af denne 50 års jubilæumsbog.

Udarbejdelsen af bogen er sket i samarbejde med lokalhistoriker og cand.phil. Svend-Erik Christiansen, der har udvalgt og sammensat bogens indhold.

God læselyst!

Indholdsfortegnelse

Forord **4**

Århus – en af landets ældste byer **6**
Livet i byen 7
Århus bygget på køkkenaffald 8
Byen og affaldet vokser 9

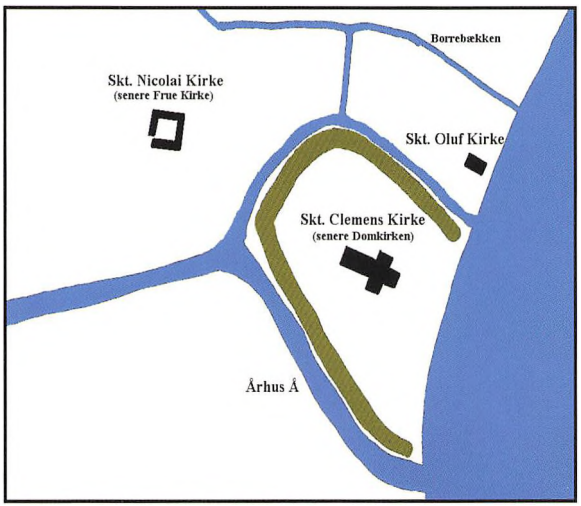
Kommunale initiativer 1861-1957. ..... **12**
Udlicitering af indsamlingen 13
Lossepladserne 16
Alternative lossepladser 17
Forbrændingsanstalten 19
Efterkrigstidens affald 21
Forbrændingen nedlægges 23
Nyt affaldssystem 24
Etablering af Eskelunden 25

Århus Renholdningsselskab 1957 ..... **26**
Selskabets organisation 28
Overdragelse af aktiviteter 28
Renovationsværket på Eskelunden 30
Udvidelse eller udflytning 32
Nyt byggeri i Hasle 34
Tvivl om adressen på Bautavej 37
Det farlige liv som skraldemand 37
Affaldssortering i 1990'erne 41
Skraldemandsmodellen 43
Strejker og arbejdsnedlæggelser 43
Skraldekonflikten 1995-96 44
Optrapning af konflikten 46
Voldgiftsrettens kendelse 48
Tiden efter konflikten 48

Mod nye tider **49**
Århus MiljøCenter anno 2007 51

Århus - en af landets ældste byer

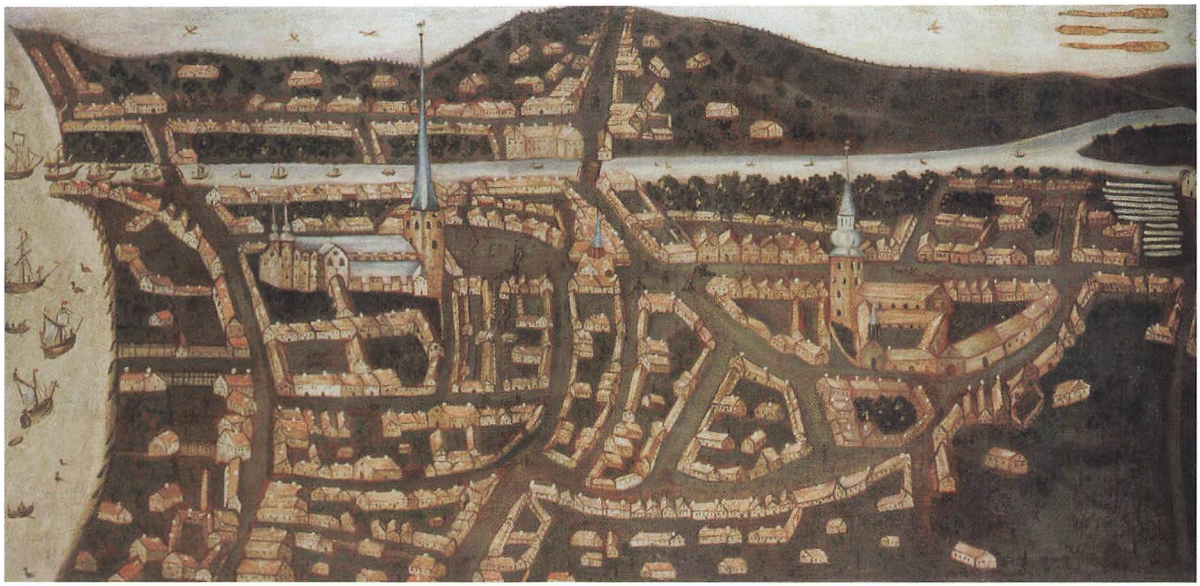
De senere års arkæologiske udgravninger i Århus Midtby tyder på, at byen er opstået i løbet af 800-tallet, og at den dermed er en af landets ældste. Sandsynligvis er det kun Ribe, som er ældre. Bydannelsen ved udmundingen af Århus Å skal formodentlig ses i sammenhæng med, at åen her har haft et vadested, hvor den relativt let kunne passeres (navnet Immervad vidner herom). For den nord-syd-gående trafik har vadestedet været vigtigt, da åen mod vest gik gennem vådområder og længere endnu mod vest var forbundet med Brabrand Sø. Man skulle således et godt stykke ind i landet, før åen igen let kunne passeres.

Århus med voldanlægget omkring år 1200

For tilsejlende skibe har Århus Å fungeret som en naturhavn, hvor skibene kunne søge ly, og hvor det har været praktisk at såvel losse som læsse varer. I en tid, hvor transporten på landjorden generelt var meget besværlig, har vandvejene været meget vigtigere, end vi umiddelbart forestiller os i dag. På nordsiden af åens udmunding var der et fladt terræn, en større sandbanke, der mod nord var afgrænset af mindre bække – bl.a. Borrebækken. På denne sandbanke er det hele sikkert begyndt som en lokal handelsplads, som efterhånden har udviklet sig til en by under navnet "Aros", der på latin betyder "udmundingen". Selvom byen kom til at ligge strategisk godt, blev der alligevel med tiden også bygget en hesteskoformet forsvarsvold og en voldgrav omkring den, så der kunne ydes en god beskyttelse for dem, som slog sig ned inden for volden.

Med en sådan "hestesko-form" på omkring 280 x 250 meter var byens areal på omkring seks hektar, og her klumpede mennesker og dyr sig sammen i et bysamfund. Der har næppe været plads til mere end nogle få hundrede indbyggere – måske 500. Første gang Århus omtales i de skriftlige kilder er i beretningen fra et kirkeligt møde i Tyskland i år 948, hvor Århus-bispen Reginbrand nævnes som en af deltagerne. Ikke alene må Århus da have haft en bydan-

Århus ca. 1640. Maleri i Den Gamle By.

nelse, det tyder også på, at der allerede da er bygget en kirke. Måske har kirken ligget uden for byvolden, og det kan da have været forløberen til Skt. Nicolai Kirke (kendt som Kryptkirken), der blev opført omkring år 1070, og som Vor Frue Kirke siden er bygget henover. Denne kirke fra 1070 kom til at udgøre byens første domkirke.

De skriftlige kilder er meget sparsomme omkring byens ældste historie, og meget af vor viden bygger derfor på arkæologiske fund. Enkelte dokumenter findes dog bevaret, heriblandt en pavelig tilladelse fra 1197 til at igangsætte opførelsen af en ny domkirke viet til Skt. Clemens. Det er den nuværende domkirke, der her er tale om.

Livet i byen

Om livet i den nye by vides ikke ret meget, men den har utvivlsomt været præget af handelsfolk, håndværksfolk og mini-landbrug. Selvforsyningen har været meget udbredt, og til flere huse og gårde i byen har der været en lille stald til køer og grise. Mens køerne sikkert i perioder har stået uden for volden på bymarken, har grisene nok snarere gået rundt i små indhegninger eller ganske enkelt frit omkring inde i byen. Langt senere beretninger fortæller i hvert fald om fritgående grise i byen. Bymarkerne er formodentlig også blevet brugt til dyrkning af afgrøder som byg og rug til brødfremstilling, men markerne har nok ikke kunnet brødføde alle i byen. Der må derfor også have været en hel del handel med landbrugsvarer fra oplandet.

På steder som her, hvor mennesker klumper sig sammen i bysamfund, har der utvivlsomt været store problemer med både luften, lugten og hygiejnen. Man kan levende forestille sig en by præget af lugten af røg fra de åbne ildsteder til madlavningen i husene, kombineret med stanken af affaldsmøddingerne udenfor – møddinger, som rummede både madaffald fra husholdningen, staldgødning fra dyrene og latrin fra menneskene.

Århus Å og de tilløbende bække har sikkert også måttet stå for skud, når byboerne skulle skille sig af med affald. Områder med stillestående vand kunne således komme til at lugte fælt. Regnvejrsperioder har formodentlig også givet problemer med mudrede områder og forurenet vand fra møddingerne. Igen har vi langt senere beretninger om problemer med lugten fra møddingerne inde i byen, og borgernes brug af åen til affaldsbortskaffelse, og vi må formode, at dette også har været et stort problem i byens barndom.

Rent drikkevand har ikke været let at skaffe, og uden en effektiv bortskaffelse af affaldet fra mennesker og dyr, har det været en tvivlsom fornøjelse at drikke af vandet i vandløbene omkring byen og fra brøndene i området. Forurenet og lugtende drikkevand har været et generelt problem langt op i tiden – ikke bare i Århus – og det er ikke tilfældigt at øl (vand med smag) indgik som en væsentlig del af den daglige kost.

Skt. Clemens Torv o. 1902. Midt i billedet ses Hotel Skandinavien med de to firkantede tårne på taget. Under dette hus fandt arkæologer i 1963-64 rester af byens vold.
Foto: Udlånt af Lokalhistorisk Samling

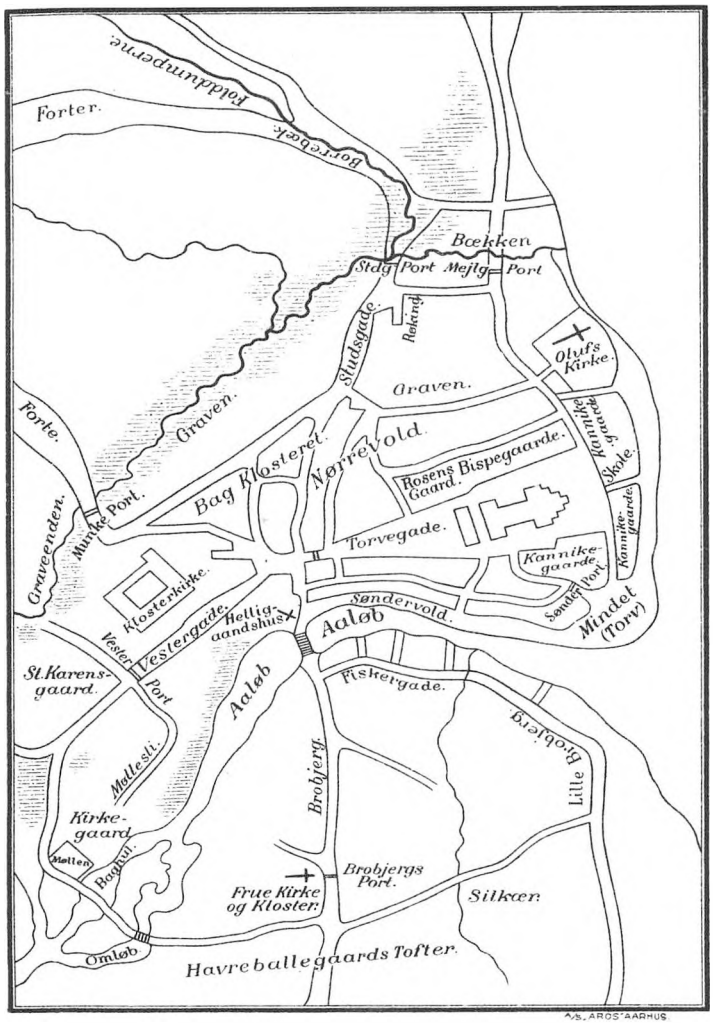
Århus bygget på køkkenaffald

Ved arkæologiske udgravninger på hjørnet af Skt. Clemens Torv og Skt. Clemens Stræde i 1963-64 fik vi pludselig en masse viden om byens tidligste århundreder. Ikke alene fandt man rester af volden omkring byen, men også rester af huse og brolagte veje. Måske mest interessant var det at se, hvordan byen var kommet til at ligge højere og højere gennem årene. En analyse af de ca. tre meter, som gadeniveauet gennem årene var blevet hævet, viste, at det i høj grad var rester fra husholdningen og diverse værksteder, som havde forårsaget denne hævning. Hver gang nye huse var blevet bygget gennem århundrederne, havde man blot jævnet jorden omkring byggestedet, og placeret det nye hus ovenpå.

Ved en analyse af et sådant tværsnit af jorden kunne man både tidsfæste de enkelte lag og få et indblik i, hvad de tidlige århusianere spiste. Knogler fra køer og grise viste, at der både blev spist okse- og svinekød, men der var også rester af får og fisk (torsk).

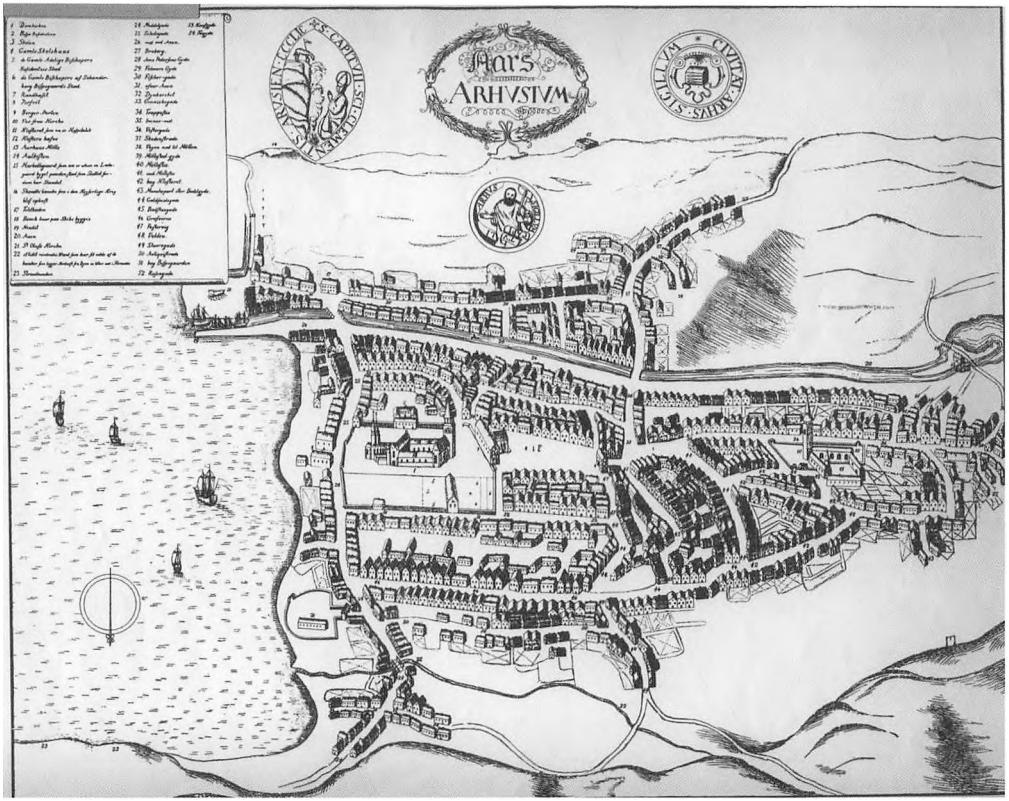
Mere sjældent blev der i disse jordlag fundet rester af høns, gæs og geder. De ældste lag er fra 900-årene, og især i 1200- og 1300-tallet er tilvæksten stor – bl.a. findes store mængder af staldgødning i lagene herfra, så det må antages, at de spiste dyr til daglig har været opstaldet inde i byen.

Fra omkring 1400-tallet og frem er der kun meget begrænsede affaldslag at se – og det gælder i øvrigt også i andre byer. Man er tilsyneladende blevet mere opmærksomme på løsninger af affalds- og lugtproblemerne. Det er ikke utænkeligt, at man er begyndt at gøre noget ved sagen, så byens beboere blev nødt til at bringe alt affald fra mennesker og dyr uden for byen til f.eks. bymarken. Der har formodentlig ikke været tale om nogen fælles affaldsordning, men blot krav til den enkelte om at bringe affaldet ud af byen.

Århus, som den formodes at have set ud o. 1500.

Tværsnittene af volden og affaldslagene samt nogle af de arkæologiske fund fra udgravningerne i 1963-64 kan i dag ses i den lille museumsudstilling, som er indrettet på åstedet i kælderen under Skt. Clemens Torv nr. 6.

Prospekt af Århus omkring 1670.

Kopi af P.H. Resen: Atlas Danicus.

Byen og affaldet vokser

Der findes ingen opgørelser over byens indbyggertal, før vi når langt op i tiden. Inden for volden har der, som tidligere nævnt, næppe været plads til mere end ca. 500 indbyggere. Og da pladsen blev for trang, er der også kommet bebyggelser uden for volden. I området uden for den nordlige vold ser det ud til, at der allerede i 1000-tallet er kommet lidt bebyggelse, og herfra har vi bl.a. resterne af Skt. Olufs Kirke, som er dateret til begyndelsen af 1100-tallet. Tilsvarende er der arkæologiske fund, som tyder på, at der også har været en bebyggelse omkring Vor Frue Kirke. De voksende affaldslag fra 1200- og 1300-tallet, som er fundet inden for volden, ses dog ikke ved de bebyggede steder uden for voldene, så der har næppe været tale om samme slags tætte bebyggelse. Selv om det kun har været muligt at lave graveundersøgelser et begrænset antal steder, når nutidige huse er blevet fjernet, så er det bemærkelsesværdigt få fund, der er gjort fra vikingetiden og den tidlige middelalder omkring Vor Frue Kirke.

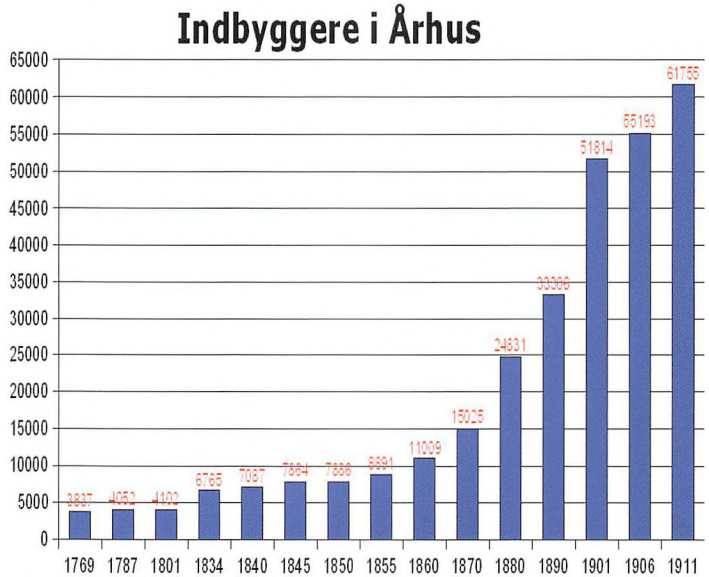
I løbet af 1400-tallet krydsede bebyggelsen åen, idet det ellers fugtige område langs med åens sydside – omkring det nuværende Fiskergade – da blev taget i brug. Mod nord har byen langsomt bevæget sig langs Middelgade – nu kendt under navnet Mejlgade, og mod vest er området omkring Vor Frue Kirke efterhånden også blevet bebygget.

De ældste bykort over Århus fra 1600-tallet viser en by, som er vokset langt ud over byvolden. Mod syd er Mindebroen (etableret o. 1634) og broen ved Immervad kommet til, og ikke alene Fiskergade men også Frederiksgade er nu desuden blevet bebygget. Mod vest er byen vokset ud af Vestergade, næsten helt ud til Vesterbro Torv. Og mod nord er ikke kun Middelgade, men også kvarteret omkring Rosensgade og Volden tilsyneladende ved at være fuldt udbygget.

Med folketællingen i 1769 får vi for første gang præcise oplysninger om antallet af indbyggere i byen, og det var da på 3837 personer. Hvor mennesker bor og lever skabes uundgåeligt affald, og problemerne med affaldet og møddingerne omkring husene var på ingen måde blevet løst gennem århundrederne. Tværtimod må vi regne med, at i takt med byens vækst er også mængden af affald vokset tilsvarende. Husdyrene var stadig en naturlig del af bymiljøet, og der var ingen regler eller bevedtægter, som forviste dyrehold til områderne uden for byen.

En sådan sammenklumpning af mennesker og dyr samt en by uden hverken kloaksystem eller offentlig bortskaffelse af affald har resulteret i en meget uhumsk og uhygiejnisk by efter nutidig målestok. En ubeskrivelig stank må have bredt sig i byens gader på varme sommerdage, som følge af at beboerne lod deres "retirade", "locum", "hemmelighed", eller hvad det nu kaldtes, have direkte forbindelse ud i rendestenene. Det må også have tiltrukket en masse insekter og fluer, ligesom bakterierne har kunnet stortrives.

Noget måtte der gøres.

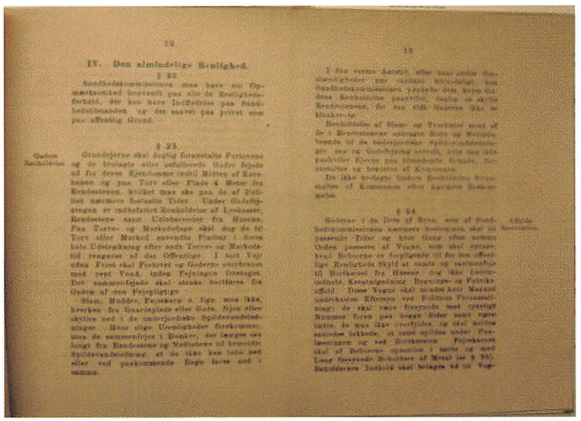

Kommunale initiativer 1861-1957

I kilderne til 1600-, 1700-, og 1800-tallets historie er der adskillige eksempler på, at embedsmænd fra byens styre måtte indskærpe overfor enkeltpersoner og borgerne generelt, at de skulle gøre noget ved affaldsproblemet omkring deres bolig. Der er ingen tvivl om, at det var lettere sagt end gjort, for selv om viljen til at finde en løsning måske nok var der hos den enkelte, så var det ikke let at slippe af med affaldet fra husholdningerne og latrinernes indhold. Og havde man adgang til et sted uden for byen, hvor man kunne slippe af med det hele, så var det besværligt at skulle gøre det så tit som det krævedes.

Sammenhængen mellem forureningen, den manglende hygiejne og visse sygdommes udbredelse var også langsomt ved at blive tydelig. Meget tyder på, at koleraepidemien i 1853 var med til at sætte gang i en fælles indsats omkring hygiejnen og dermed også bedre affaldsløsninger. Og netop i forbindelse med koleraepidemien blev svinehold inde i byen således også forbudt.

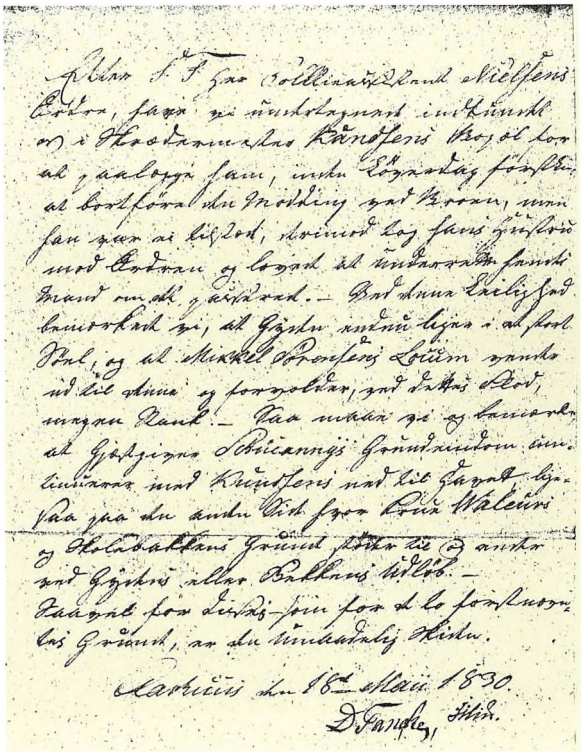
Bevarede statistiske opgørelser fra nogle år i forvejen (1838) viste, at der af husdyr i Århus var bl.a. 112 grise og 434 køer. Antallet af heste udgjorde små 700, men det skal ses i sammenhæng med, at Århus var en garnisionsby. Hestene var altså ikke til stede som landbrugsheste.

Sundhedsvedtægter for Århus fra 1922. Her afsnittet om "Den almindelige Renlighed", herunder "Affalds-Renovationen".

På landsplan kom de første sundhedsvedtægter i 1858. Vedtægterne var særlig rettet mod købstædernes sundhedsproblemer og pålagde byerne at indføre lokale vedtægter for at få forbedret forholdene. Vedtægterne kredsede ikke overraskende omkring forbedringer af drikkevandet, etablering af kloakker og igangsættelse af renovationsordninger.

I Århus kom de første lokale sundhedsvedtægter i 1861. En lang række borgere fik på baggrund af disse nye vedtægter påbud om at gøre noget ved de kritisable forhold omkring deres møddinger, latriner, affaldshensmidninger og rendestenene ud til vejen. Alene i 1873 nærmede det sig 200 påbud.

Oversættelse :
Efter S. T. Her Polltieassistent Nielsens Ordre, have vi undertegnede indfundet os i Skrædermester Knudsens Bopæl for at paalægge ham, inden Løverdag førstkm. at bortføre den Mødding ved Broen, men han var ei tilstæde, derimod tog hans Hustru mod Ordren og lovet at underette hendes Mand om det passerede, -Ved denne Leilighed bemærkede vi, at Gyden endnu liger i et stort Søel, og at Mikkel Sørensens Locum vender ud til denne og forvolder, ved dettes Flod, megen Stank. - Saa maae vi og bemærke at Gjæstgiver Schuiangs Grundeindom cun= tinuerer med Knudsens ned til Havet lige= saa paa den anden Side hvor Krue Waleurs og Skolebakkens Grund støder til og ender ved Gydens eller Bakkens Udløb. - Saavel for disses som for de to førstnævn= tes Grund, er den Umaadelig Skiden.
Aarhuus den 18de Maii 1830
DFancke Hiu??

Eksempel på påbud fra 1830, hvor skræddermester Knudsen ved Skolegyde pålægges at fjerne sin mødding. Ved afleveringen af påbuddet kunne det også konstateres, at en nabo leder toiletaffaldet ud på gaden og at et par andre naboers grunde er "Umaadelig Skiden".

Det var byens politi, som skulle holde øje med, at vedtægterne blev overholdt, og hvis borgerne ikke fulgte påbudene kunne de straffes med bøder.

Med mellemrum blev disse sundhedsvedtægter revideret, men budskabet var det samme hver gang: at nogle fundamentale krav skulle opfyldes.

Udlicitering af indsamlingen

Til at få klaret indsamlingen og bortkørslen af affaldet fra husholdningerne (dagnovationen) måtte Århus Kommune på fællesskabets vegne udlicitere opgaven til lokale vognmænd – eller entreprenører, som de blev kaldt i de indgåede kontrakter.

I kontrakten for 1870-71 står bl.a. omkring dagrenovationen, at den skal indsamles to gange ugentlig, og "fra Gaarde og Huse at modtage det Feieskarn og andet

Hestetrukken skraldevogn, formodentlig fra 1920'erne.

Affald som udbringes fra disse, og derefter at henbringe dette til af Politiet anviste eller billigede Steder. Vedkommende Huuseiere og Beboere skulle selv lade saadant Feieskarn og Affald, hvoriblandt der dog ikke maa findes Natterenovation eller Kreaturgjødning, bringe ud til Vognen, men Kjørekarlene skulle udføre Paalæsningen, for at Intet skal spildes".

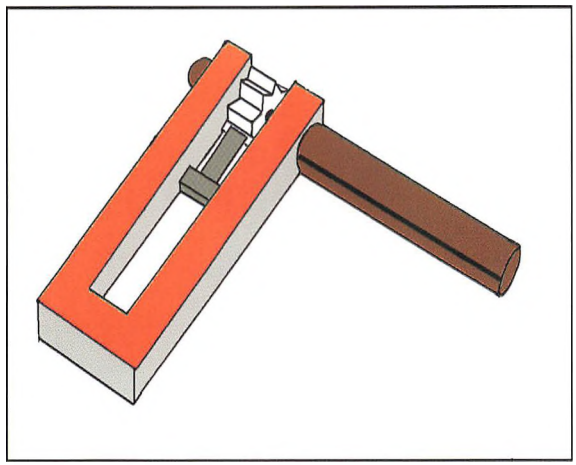
Ved senere kontrakter blev det yderligere præciseret, at der heller ikke måtte være byggeaffald i dagrenovationen. Denne tilføjelse i definitionen er formodentlig ikke kommet uden grund. Der har sikkert været tilfælde, hvor husejere har forsøgt af få medtaget rester af f.eks. et nedbrudt hus, og det har bestemt ikke været tanken med den kontraktaftalte bortkørsel af affald og skarn. Tilsyneladende har der ellers ikke været sat begrænsninger på mængden af affald, som den enkelte husejer kunne få med pr. gang.

Det er værd at bemærke, at den enkelte borger ifølge kontrakten selv skulle bringe affaldet ud til affaldsvognen. Noget som naturligvis i høj grad krævede, at der var nogen hjemme, når vognen kom forbi. Affaldsspanden var husejerens ejendom, og

den betegnes blot som en kasse eller en beholder i kontrakten – den var entreprenøren ret uvedkommende.

Omkring entreprenørens vogne står der yderligere i kontrakten, at de skulle opfylde politiets anvisninger. Det påpeges, at vognene "skulle være saa tæt sluttende, at Intet deraf kan spildes, om forlanges være forsynede med Dæksel". Det blev også krævet, at vognene skulle "kjøre langsomt gjennem Byen, holde paa flere passende Steder i hver Gade og Stræde samt paa hver Side af Torvene", og her skulle "Kjørekarlen tilkjendegive sin Nærværelse med en Skralde". Desuden blev det fremhævet, at affaldsvognen kun måtte køre mellem kl. otte og 11 om formiddagen i vinterhalvåret, mens den i sommerhalvåret måtte køre fra kl. seks til 10.

Entreprenøren skulle selv sørge for vogne og heste, men også alle nødvendige redskaber såsom koste og skovle m.m. – herunder også den nødvendige skralde. Det er den, som siden medførte, at "Kjørekarlene" i daglig tale blev kaldt skraldemænd, og i forlængelse af dette fulgte også betegnelser som skraldevogn, skraldespand osv. Entreprenøren skulle også sørge for ansættelse af skraldemændene, og han var ansvarlig for at de ville "behandle Alle og Enhver anstændigen", og at de ikke holdt i gader og stræder med vognene, så disse ikke kunne passeres. Det er også værd at bemærke, at det klart fremgik af kontrakten, at det bortskaffede affald i alle tilfælde var entreprenørens ejendom.

Skralden, som sidenhen har givet affalds-indsamlere navnet "skraldemænd", kan have set sådan ud.

Det ses af referaterne fra Århus Byråd, at det i årene efter 1870 var en række skiftende entreprenører, som havde retten til at indsamle affald i Århus. Det fremgår også, at der jævnligt var ansøgninger om ekstrabetaling, da opgaven med affaldsindsamlingen viste sig at være større end det umiddelbart fremgik af kontrakten, bl.a. fordi byen voksede meget kraftigt i tiden efter 1870'erne.

I starten i 1870 udgjorde byen ét samlet distrikt, men allerede i 1874 blev byen opdelt i to indsamlingsdistrikter, med åen som adskillelse. Det betød også, at der blev udbudt to uafhængige licitationer over indsamlingen. Efterhånden som byen voksede, blev den opdelt i yderligere distrikter. I 1897 blev renovationsindsamlingen omlagt og opdelt i fire distrikter, og i 1930'erne var byen efterhånden blevet opdelt i hele syv distrikter med hver sin licitation.

Lossepladsen i Mølleengen ved Søren Frichs Vej. Bagved ses en bro over Århus Å, og i det fjerne kan Silkeborgvej anes.

Billedet er taget i september 1926.

Lossepladserne

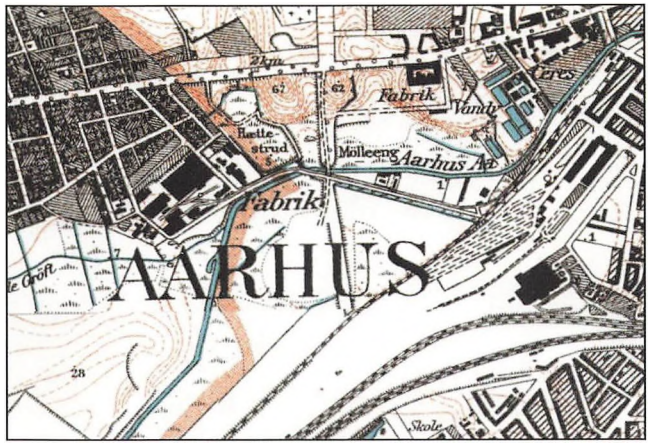
Der har gennem årene været anlagt lossepladser mange forskellige steder i og omkring byen, men generelt er vor viden meget sparsom med hensyn til placeringen og den periode, hvor de har været benyttet. Sikkert er det, at der sidst i 1800-tallet var en periode med lossepladser bl.a. ved Reginehøj og siden ved Brendstrupvej.

I løbet af 1890'erne beder de entreprenører, som har dagrenovationen i licitation, flere gange om at få anvist lossepladser, hvor de kan komme af med affaldet, og i 1897 bliver bl.a. udlagt et stykke jord "ved Sammenstødet mellem Jordbrovej og Trøjborgvej". Det må have været lidt nord for, hvor Statsbibliotekets bogtårn siden er blevet bygget. Samme år blev yderligere anvist en plads for den sydlige bydel på Marselisborg Mark lidt øst for landevejen til Skanderborg, og for den nordlige bydel en plads i en lavning nord for Vennelystboulevarden. Mon ikke det er lugten fra sidstnævnte, der henvises til, når "Den jydske Fødselsanstalt" i 1911-12 beder om få flyttet pladsen til dagrenovation på grund af store lugtgener.

Selvom byrådet i 1911 var fremme med tanker om at opføre en forbrændingsanstalt, hvor dagrenovationen kunne brændes og i stort omfang blive til kompostgødning, så blev dette ikke til noget. I stedet lykkedes det at indgå en aftale med De Danske Statsbaner om brug af nogle ledige arealer i Mølleengen til en ny losseplads. Det dreje-

de sig om det areal, som i dag ligger vest for den nordlige dæmning ved Ringgade-broen, og hvor der nu er kolonihaver på noget af området. Den nye losseplads i Mølleengen kunne tages i brug i 1912, og kort efter blev de to gamle lossepladser i nordbyen og sydbyen nedlagt.

Problemerne omkring lossepladserne dukker op igen og igen. Som eksempel kan nævnes, at byrådet i 1913 måtte forholde sig til rotteproblemer ved den nedlagte losseplads i sydbyen, og året efter måtte man tage stilling til en tildækning og efterfølgende tilsåning af området.

Byens losseplads lå fra 1912-33 i Mølleengen i området mellem Århus Å og rampen til Ringgadebroen (omtrent under bogstavet "H" i Aarhus). Kortet er fra ca. 1930.

Allerede i 1914 var det desuden aktuelt med en udvidelse af den nye losseplads i Mølleengen, og samme år kom der ydermere klager over lossepladsen fra Åby Sogneråd. Og igen i 1917 måtte Århus Byråd forholde sig til en nødvendig udvidelse af lossepladsen.

Nej, det var ikke let at få løst den voksende bys affaldsproblemer.

Alternative lossepladser

I sommeren 1926 opsagde Statsbanerne aftalen med Århus Kommune om brug af Mølleengen som losseplads. Fristen for nedlæggelse af lossepladsen blev sat til udgangen af 1928, men via forhandlinger fik man nedlæggelsen udskudt et par gange til udgangen af august 1933. Så kunne det imidlertid heller ikke udskydes længere, da Statsbanerne havde planer om at bruge arealet i forbindelse med godsbanegården.

En ny losseplads eller en anden løsning måtte nu findes. Inden for den daværende Århus Kommune kunne der ikke findes nye steder at anlægge losseplads uden at den ville ligge for tæt på boliger og dermed uundgåeligt give gener for de nærmeste naboer. Da indsamlingen af affaldet og den efterfølgende kørsel til lossepladsen skete med hestetrukne affaldsvogne, var det samtidig begrænset, hvor langt væk en ny losseplads kunne anlægges. Det blev derfor også undersøgt, om der var mulighed for at finde et egnet sted i nærheden i en af nabokommunerne, men i alle tilfælde var det for tæt på beboelse, og ikke overraskende var der stor modvilje overfor tanken i de berørte kommuner.

I en årrække havde vognmand K. Kristoffersen kontrakt med Århus Kommune om affaldsindsamlingen. Her er en af skraldevognene på vej ind gennem porten på Absalonsgade 25 i Århus, hvor vogne og heste havde hjemsted.

I kommuner længere væk kunne der godt findes egnede steder, men så krævede det en anden transportform end hestevognene. Nær Galten var der en losseplads, som kunne bruges, hvorfor man i 1931 undersøgte muligheden for at sende affaldet med toget dertil, da Hammelbanen (Aarhus-Hammel-Thorsø Jernbane) passerede tæt forbi. Et tilbud fra selskabet på 45.000 kr. årligt for transporten samt tre kr. pr. tospænder-læs (eller lastbil med indtil to tons) havde som forudsætning, at affaldet blev afleveret færdiglæsset på togvognene.

Også Hads-Ning Herreds Jernbane (Odderbanen) tilbød at transportere affaldet væk fra Århus. Beregninger viste imidlertid, at transporten med tog i længden ville blive alt for dyr, og det ville kun kunne fungere i en kortere årrække, indtil de aktuelle lossepladser var fyldte.

En anden seriøs mulighed var allerede i 1927 blevet undersøgt, nemlig at sejle affaldet til søs og dumpe det dér. Det krævede den nødvendige kajplads samt to selvlæssende pramme til transport af affaldet, samt etablering af en rampe, så affaldet let kunne omlæsses fra affaldsvognene. Hver pram skulle kunne rumme to dages affaldsproduktion, hvilket blev angivet til 120 tons. Da Århus blev besejlet af skibe med en dybdegang på op til 10 meter, og da affaldet ikke måtte blive til gene for sejladsen, var det nødvendigt at sejle det ud på større dybder – dvs. mindst 15 km ud fra Århus.

Man var dog opmærksom på, at "Papir, Grøntsager og Klude m.m." ikke ville synke til bunds, men svømme ovenpå. Måske mere væsentlig for vurderingen af denne løsning var det dog, at stormvejr og isvintre kunne give store problemer med ophobet affald. Udover anlægsudgifter på 95.000 kr. ville det koste omkring 56.000 kr. årligt at bruge havet som losseplads. Også denne mulighed for bortskaffelse af affaldet blev herefter opgivet.

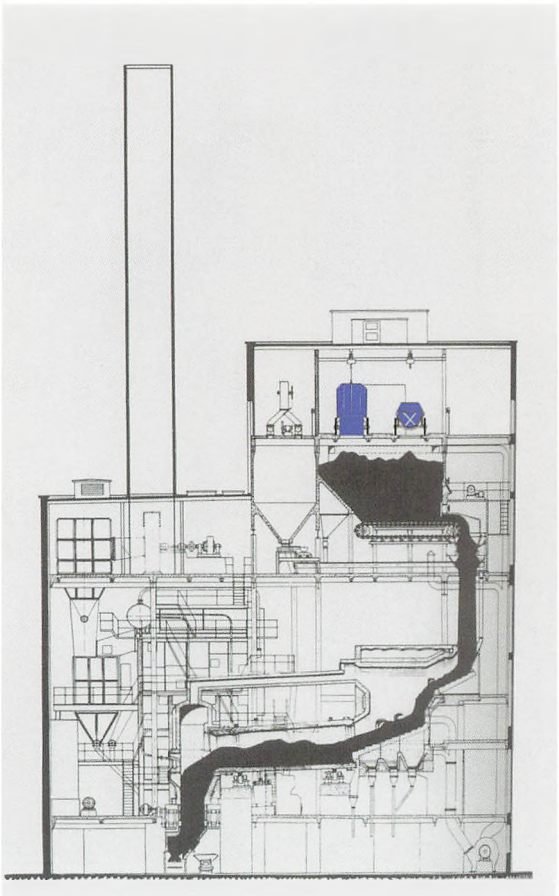
Et tredje alternativ, som flere gange gennem årene havde været oppe at vende, var at lade affaldet afbrænde eller viderebehandle, så det – eller i hvert fald noget af det – kunne bruges igen. Denne mulighed havde flere gange været foreslået, bl.a. i 1911, men det var strandet på, at man ikke kunne få gavn (indtægt) af al den varme, som affaldet med nødvendig brug af kul eller olie kunne producere.

En række af de specialbyggede skraldevogne holder her foran forbrændingsanstalten på Gasværksvej. Anlægget var i brug fra 1934-53. Billedet er fra 1952.

Forbrændingsanstalten

Med den forestående lukning af losseplads i Mølleengen var der imidlertid igen interesse for et forbrændingsanlæg, og i maj 1931 var et udvalg fra belysningsvæsnet på studietur i ind- og udland for at se på andre byers forbrændingsanlæg. I september samme år blev fremlagt et forslag, hvor en ny forbrændingsanstalt ville kunne indgå i en udvidelse af elværket på havnen i Århus, og hvor varmen fra forbrændingsanstalten kunne forsyne elværket med dampenergi til elproduktionen. Den samlede pris blev beregnet til 2.580.000 kr., og disse anlægsudgifter skulle deles mellem elværket og forbrændingsanstalten.

Tværsnit af Forbrændingsanstalten på Gasværksvej. En elevator bragte både heste og vogne op i toppen af anlægget, hvor en kran tippede vognene.
Kilde: Holger Eriksen: "Aarhus Kommunale Forbrændingsanstalt". Udg. Århus 1934.

Efter flere overvejelser blev løsningen fra belysningsvæsnet valgt med et anlæg leveret af maskinfabrikken A/S Vølund. En lokal murermester, N.M. Bak, vandt licitationen på opførelse af bygningen for en pris på 357.000 kr.

Den officielle indvielse af den nye forbrændingsanstalt fandt sted den 24. august 1934. Der var to ovne (kedelanlæg), som hver især kunne forbrænde 10-12 tons affald i timen, og da den daglige affaldsmængde var på omkring 120 tons, var der rigelig kapacitet i anlægget.

For at aflæsningen af affald ved forbrændingsanstalten skulle fungere effektivt, blev der anskaffet særlige dagrenovationsvogne, der dog stadig var hestetrukne. Disse vogne blev via en specialbygget elevator løftet op i toppen af anlægget, hvor en elektrisk kran tippede vognene, så deres last kunne glide gennem lågerne i bagenden af vognen og ned i den store affaldsbeholder. Herfra fortsatte affaldet forbi diverse riste, en antændingsrist og en rotorovn.

Efter afbrændingen løb affaldet gennem en slaggeudtager og et sorteringsanlæg med bl.a. en magnetseperator. Rotorovnen arbejdede med en temperatur på ca. 1000 grader, og i tilknytning hertil var en trykkedel, som producerede strøm til elværket.

Det frasorterede blev siden kørt til særligt udpegede fyldpladser, og slaggerne, som blev tilbage fra forbrændingen, kunne bruges som fyld ved anlæggelse af veje.

Århus havde således i begyndelsen af 1930'erne taget et stort skridt ind i fremtiden med dette nye anlæg, og samtidig i høj grad reduceret behovet for deponeringspladser til affald. Man kunne desuden med stolthed fortælle om et anlæg, hvor affaldet ikke mere kom i kontakt med menneskehænder.

Århusiansk skraldevogn (og skraldemænd) i perioden 1934 og til hen imod slutningen af 1950'erne.

Billedet er taget ved Spanien i maj 1934.

Efterkrigstidens affald

2. Verdenskrig havde bl.a. betydet et generelt fald i århusianernes forbrug, ligesom i det øvrige Danmark, og ved genbrug og opfindsomhed havde der endda været et fald i husstandenes affaldsmængde. Affaldsproblemet kom desuden til at stå lidt i skyggen af de øvrige problemer i krigsårene, men kort efter krigen blev det taget op igen, for en mere tidssvarende affaldshåndtering pressede sig på.

Man må ikke glemme, at bortkørslen af affaldet – dagrenovationen – stadigvæk skete med beholdervogne trukket af to heste. Hver af disse specialbyggede vogne, der var tilpasset forbrændingsanstalten på Gasværksvej, var bemandet med en kusk og en hjælper. Vognene havde en lukket beholder, som rummede ca. 5 m3, og på siderne havde de lemme, hvor affaldet kunne smides ind. Vognene var forsynede med jernbeslåede hjul, og lyden af hestehove og jernhjul på brostenene er sikkert stadig i mange århusianeres erindring. I 1953 var der endnu 18 hestetrukne vogne med ca. 40 chauffører i sving for at klare affaldsindsamlingen.

I Århus var der i begyndelsen af 1950'erne ca. 18.000 skraldespande eller skarnkasser, som de dengang blev betegnet. Skarnkasserne var almindeligvis firkantede, lavet af galvaniseret jern, havde et rumindhold på 90-100 liter, og så tilhørte de husejerne. Ikke sjældent var disse skarnkasser i en me-

get dårlig forfatning, beskidte og uhygiejniske.

Skarnkasserne blev normalt ikke flyttet ved tømning. I stedet måtte skraldemændene læsse affaldet derfra over i store åbne baljer, som så blev båret ud til de hestetrukne vogne ude på gaden. Mange steder i boligkarréerne i den indre by stod skarnkasserne vanskeligt tilgængelige i baggårdene, og skraldemændene måtte gennem kældre og ned og op af kældertrapper for at komme dertil.

Ofte var adgangsvejene desuden mere eller mindre blokerede af f.eks. ophængt vasketøj. Og alt dette skulle altså passeres med skraldebaljen på ryggen uden at spilde. Det var selvsagt meget vanskeligt at undgå, når affaldet skulle bæres ud til vognen, og det har gennem årene medført mange mere eller mindre berettigede klager.

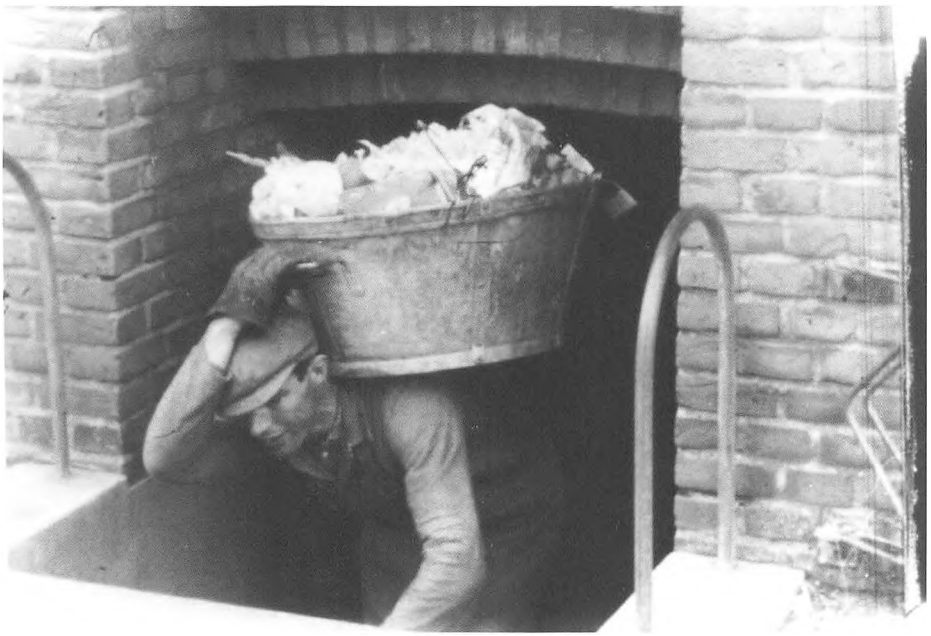
Som det meget rigtigt står i en redegørelse fra 1946, så var denne indsamlingsmetode "meget uhygiejnisk for Grundejerne og ikke mindst for Arbejderne, der i fugtigt og regnfuldt Vejr bliver meget snavsede". Mere betænkeligt – set med nutidige øjne – burde det være, at indsamlingsmetoden ikke var "støvfri", som man kaldte det. Dvs. at skraldemændene kom i mere eller mindre direkte kontakt med affaldet, når de læssede det om, og derved bl.a. indåndede alverdens bakterier.

Til at betjene yderdistrikterne i Århus var der dog i 1953 anskaffet "to almindelige lastautomobiler", som transporterede affaldet bort afdækket med sejldug. Dagrenovationen var af den daværende Århus Kommune udliciteret til et privat vognmandsfirma, K. Kristoffersen. Siden omkring 1930 havde vognmand Kristoffersen vun-

Firkantede skarnkasser i en baggård o. 1950. Dengang var skarnkasserne ejet af hver enkelt husejer.

Ofte var de i en meget dårlig forfatning og meget uhumske. Forrest på jorden ses spildt affald efter en tømning.

Eksempel på skraldemænds vanskelige arbejdsforhold. Efter omlæsningen inde i gården skal affaldet bæres ud til skraldevognen.

Billedet er vist nok fra en nybygget ejendom på Frederikbjerg i Århus i 1951.

det licitationerne i alle syv indsamlingsdistrikter. Det var det private firma, som ejede hestene og lastbilerne, men ikke de særlige renovationsvogne – det var Kommunens ejendom.

Forbrændingen nedlægges

Den kommunale forbrændingsanstalt på Gasværksvej var efter ca. 20 års virke nedslidt, og efter en del overvejelser omkring det rentable i at foretage en større renovering af hele anlægget, blev det i stedet besluttet helt at nedlægge forbrændingsanstalten.

Nye vinde talte også for affaldssortering og genbrug i stedet for ren og skær afbrænding. Den 11. juni 1953 var det således slut med forbrændingsanstalten, der siden blev nedrevet for at give plads til et nyt byggeri omkring Midtkraft.

Efter forbrændingsanstaltens lukning blev det indsamlede affald dog fortsat kørt til Gasværksvej, hvor det blev omlæsset til lastbiler, som derefter kørte det til nye lossepladser uden for byen. Der var imidlertid store vanskeligheder med driften af disse nye lossepladser, som i øvrigt også generede naboerne. Det drejede sig ikke alene om lugten derfra, men også om problemer med rotter, store mængder af fluer og udsivning i de tilstødende åer og bække. Løst affald, der i blæsevejr fløj omkring, og røgen fra de kontrollerede såvel som ukontrollerede afbrændinger på lossepladserne gav også problemer.

Til at indsamle affald i byens yderdistrikter anskaffede vognmand Kristoffersen i 1954 de første to "lastautomobiler". Her ses den ene af dem i aktion.

Nyt affaldssystem

Allerede i 1946 blev de første planer luftet vedrørende en omlægning af affaldsindsamlingen. I takt med byens og affaldsmængdernes udvikling, og i betragtning af at samfundet blev stadigt mere motoriseret, virkede det utidssvarende at indsamlingen fortsat foregik med hestevogn og manuel omlæsning og udbæring af affaldet i zinkbaljer.

Som det første trin i omlægningen blev de hestetrukne renovationsvogne den 1. januar 1954 erstattet af "lastautomobiler" med lukket lad og hængslede låger.

Dernæst blev der indført runde affaldsspande med tætsluttende og hængslede låg. Dette gav mere hygiejniske forhold omkring spandene og deres tømning, idet den hidtidige omlæsning dermed kunne undgås, og spandene kunne forblive lukkede helt ud til tømningen i lastbilen. Til transporten af spandene til og fra husstanden skulle der benyttes tohjulede sækkevogne, hvor det var muligt. Tømningen op i lastbilen ville med det nye system også blive "støvfri", så skraldemændene i videst muligt omfang kunne skånes for spandenes uhumskheder og bakterier.

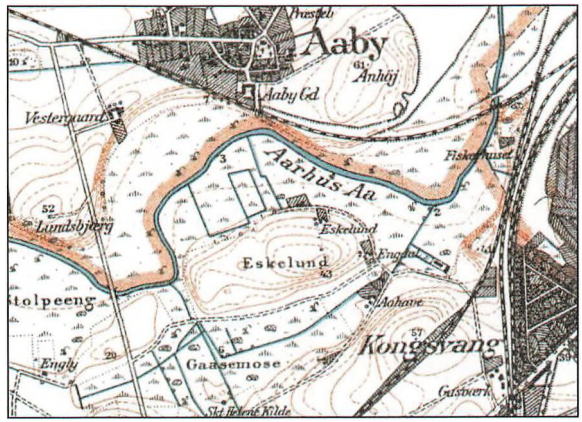
Det betød også, at de private skarnkasser blev udskiftet med kommunale standardspande, men det var endnu ikke afgjort, om man skulle bruge "roterende" spandetømning eller operere med en fast spand ved hver ejendom. Dvs. om skraldemændene skulle gå to gange – først ind for at hente den fyldte skraldespand og siden tilbage for at aflevere den tomme spand samme sted, eller om de skulle tage den netop tømte spand med ind og bytte med naboens fyldte.

Det kan virke som detaljer, men var ikke desto mindre af stor betydning for tømningsarbejdets omfang. At det sikkert også har betydning for borgerne, om man har sin faste spand, eller om man ved rotation får en ny (brugt) ved hver tømning, det er så en helt anden sag.

Hver spand skulle være på 90 liter, og med jævne mellemrum skulle spandene indsamles til eftersyn og grundig rengøring.

Etablering af Eskelunden

Også et nyt affaldsbehandlingsanlæg – et renovationsværk – var undervejs i 1950'erne, men det var ikke muligt at finde plads til opførelsen inden for den daværende Århus Kommune. Efter aftale med Viby Kommune blev der i stedet fundet en egnet plads ved Eskelunden – et lavtliggende område mellem Århus Å og Åhavevej. I det nye renovationsværk skulle affaldsbehandlingen ske efter den såkaldte Danometode. Denne affaldsbehandling krævede

Kort over Eskelunden o. 1930

bl.a. etablering af et anlæg med sorteringsbånd, silo, behandlingstromle, magnetseperator, sporanlæg, sorteringsanlæg til slagger, jernpresse og selvfølgelig en forbrændingsovn. Dertil kom et vaskeanlæg til grundig rengøring af de indsamlede skraldespande.

Det nye renovationsværk skulle have en kapacitet på 37.000 tons affald årligt, som skulle resultere i 80% kompost og 20% slagger. Den daværende affaldsmængde i Århus var på ca. 30.000 tons, så for at være fremtidssikret skulle anlægget bygges, så det let kunne udvides til en årlig kapacitet på 48.000 tons affald.

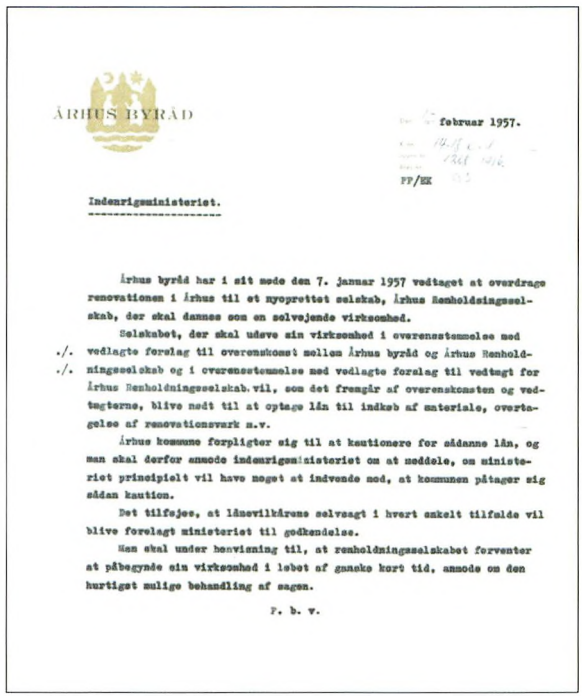
De anslåede byggeomkostninger var på 374.000 kr., og den 1. november 1955 fik Århus Kommune af Indenrigs- og Boligministeriet tilladelse til at opføre det nye anlæg. Der krævedes nemlig på dette tidspunkt en forudgående tilladelse til anvendelse af byggematerialer, når det drejede sig om anlægsarbejder på over 10.000 kr.

Århus Renholdningsselskab 1957

I Århus Kommune var de første initiativer nu taget til en omlægning og nyorganisering af hele affaldsindsamlingen, bl.a. ved at indhente tilbud på lastbiler og nye skraldespande samt planlægge etablering af et anlæg til affaldsbehandling. Fra flere sider blev der udtrykt betænkelighed ved, at Kommunen engagerede sig så meget, og at den alene skulle stå for håndteringen af hele affaldsområdet med de forestående store investeringer – ikke mindst opbygningen og driften af det nye renovationsværk.

Efter en del sonderinger vedtog byrådet den 29. oktober 1953 at undersøge mulighederne for at sende den planlagte omlægning af affaldssystemet ud i enterprise. Magistratens 2. afdeling arbejdede videre med sagen, og den 27. september 1956 kunne man herfra fremsende en indstilling til byrådet om renovationsvæsnets fremtidige organisering. Heraf fremgik det bl.a., at man foreslog oprettelse af et renholdningsselskab i lighed med det, som havde virket i København siden 1898, nemlig "Kjøbenhavns Grundejeres Renholdningsselskab".

Det nye selskab i Århus skulle omfatte hele renovationsområdet, da der ville være så mange berøringspunkter mellem indsamlingen, behandlingen af affaldet og

ÅRHUS BYRÅD

februar 1957.

FF/EK

Indenrigsministeriet.

Århus byråd har i sit møde den 7. januar 1957 vedtaget at overdrage renovationen i Århus til et nyoprettet selskab, Århus Renholdningsselskab, der skal dannes som en selvejende virksomhed.

Selskabet, der skal udøve sin virksomhed i overensstemmelse med
./. vedlagte forslag til overenskomst mellem Århus byråd og Århus Renhold-
./. ningsselskab og i overensstemmelse med vedlagte forslag til vedtægt for Århus Renholdningsselskab vil, som det fremgår af overenskomsten og vedtægterne, blive nødt til at optage lån til indkøb af materiale, overtagelse af renovationsværk m.v.

Århus kommune forpligter sig til at kautionere for sådanne lån, og man skal derfor anmode indenrigsministeriet om at meddele, om ministeriet principielt vil have noget at indvende mod, at kommunen påtager sig sådan kaution.

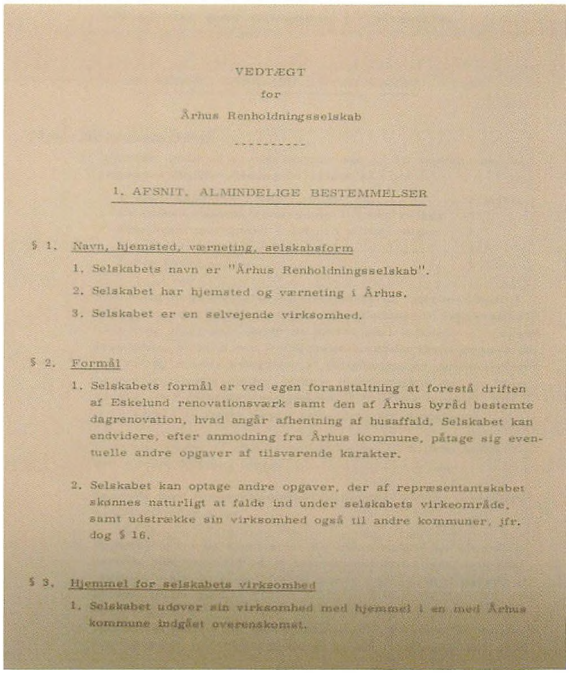
Det tilføjes, at lånevilkårene selvsagt i hvert enkelt tilfælde vil blive forelagt ministeriet til godkendelse.

Man skal under henvisning til, at renholdningsselskabet forventer at påbegynde sin virksomhed i løbet af ganske kort tid, anmode om den hurtigst mulige behandling af sagen.

F. b. v.

Ansøgning dateret februar 1957 til Indenrigsministeriet om godkendelse af Århus Kommune som kautionist i det nye interessentselskab Århus Renholdningsselskab I/S.

salget af produkter herfra, at et nært samarbejde og en fælles administration var det mest hensigtsmæssige. Det hele skulle drives forretningsmæssigt, men således at det hvilede økonomisk i sig selv og med mindst mulige omkostninger. Der blev fremført flere argumenter for denne fælles løsning, bl.a. blev det fremhævet, at det fra

VEDTÆGT
for
Århus Renholdningsselskab

---

1. AFSNIT. ALMINDELIGE BESTEMMELSER

§ 1. Navn, hjemsted, værneting, selskabsform

1. Selskabets navn er "Århus Renholdningsselskab".
2. Selskabet har hjemsted og værneting i Århus.
3. Selskabet er en selvejende virksomhed.

§ 2. Formål

1. Selskabets formål er ved egen foranstaltning at forestå driften af Eskelund renovationsværk samt den af Århus byråd bestemte dagrenovation, hvad angår afhentning af husaffald. Selskabet kan endvidere, efter anmodning fra Århus kommune, påtage sig eventuelle andre opgaver af tilsvarende karakter.

2. Selskabet kan optage andre opgaver, der af repræsentantskabet skønnes naturligt at falde ind under selskabets virkeområde, samt udstrække sin virksomhed også til andre kommuner, jfr. dog § 16.

§ 3. Hjemmel for selskabets virksomhed

1. Selskabet udøver sin virksomhed med hjemmel i en med Århus kommune indgået overenskomst.

Første side af vedtægterne for Århus Renholdningsselskab – her i 1976-udgaven.

fagforeningsside blev vurderet, at samme løn og ansættelsesvilkår ville være lettest at opnå blandt arbejdskolleger, når de var ansat under samme ledelse.

I samme øjemed blev det foreslået, at renovationsbetalingen til selskabet skulle ske pr. tømning, og at skraldemændenes aflønning skulle fastlægges efter en akkord ud fra en aftale om en bestemt gennemsnitstid pr. tømning. En aflønningsform som kan være meget svær at håndtere, og som mange år senere skulle give anledning til en række problemer.

En løsning med et renholdningsselskab i Århus i stil med det københavnske havde allerede i henvendelser til Magistratens 2. afdeling fået opbakning fra repræsentanter for brugerne. Den 19. april 1956 var det "Fællesforeningen af parcelhusejere i Stor-Aarhus", som støttede ideen i en henvendelse, og det samme gjorde "De samvirkende Grundejerforeninger i Aarhus" den 25. april 1956.

Den 30. oktober 1956 forelå et udkast til en aftale mellem Århus Byråd og det nydannede selskab, Århus Renholdningsselskab I/S, med et bredt sammensat repræsentantskab fra forskellige brugerorganisationer og fra byrådet. Dette udkast blev i løbet af den næste måned finjusteret. På et møde den 28. november 1956 kunne Økonomiudvalget og Teknisk Afdeling godkende det fremsatte aftaleudkast med nogle mindre rettelser, og samtidig blev også de foreslåede vedtægter for det nye selskab gennemgået.

På baggrund af det godkendte aftaleudkast og de udformede vedtægter for Århus Renholdningsselskab vedtog Århus Byråd på sit møde den 7. februar 1957, at selskabet skulle oprettes. Og med det bredt sammensatte repræsentantskab havde Århus – som i København – fået et brugerstyret selskab til varetagelse af affaldsindsamlingen og den videre behandling af affaldet.

Det konstituerende møde i repræsentantskabet blev holdt den 15. februar 1957, og den 1. april samme år fik selskabet overdraget driften af Eskelunden. Hermed var Århus Renholdningsselskab en realitet.

Gården Eskelund i Viby Sogn. Bagved denne blev Eskelunden Renovationsværk opført.

Selskabets organisation

Det nye selskab, Århus Renholdningsselskab, var ganske vist at opfatte som en selvejende virksomhed, men som interessentselskab med et repræsentantskab bestående af – på det tidspunkt – 10 medlemmer som øverste myndighed, kom brugernes interesser i højsædet.

Boligforeningerne skulle vælge to medlemmer til repræsentantskabet, parcelhusejerforeningerne ét medlem, grundejerforeningerne tre medlemmer, lejerforeningerne to medlemmer og Århus Byråd to medlemmer. Repræsentantskabet skulle nedsætte en bestyrelse for selskabet samt ansætte en direktør til at varetage den daglige ledelse.

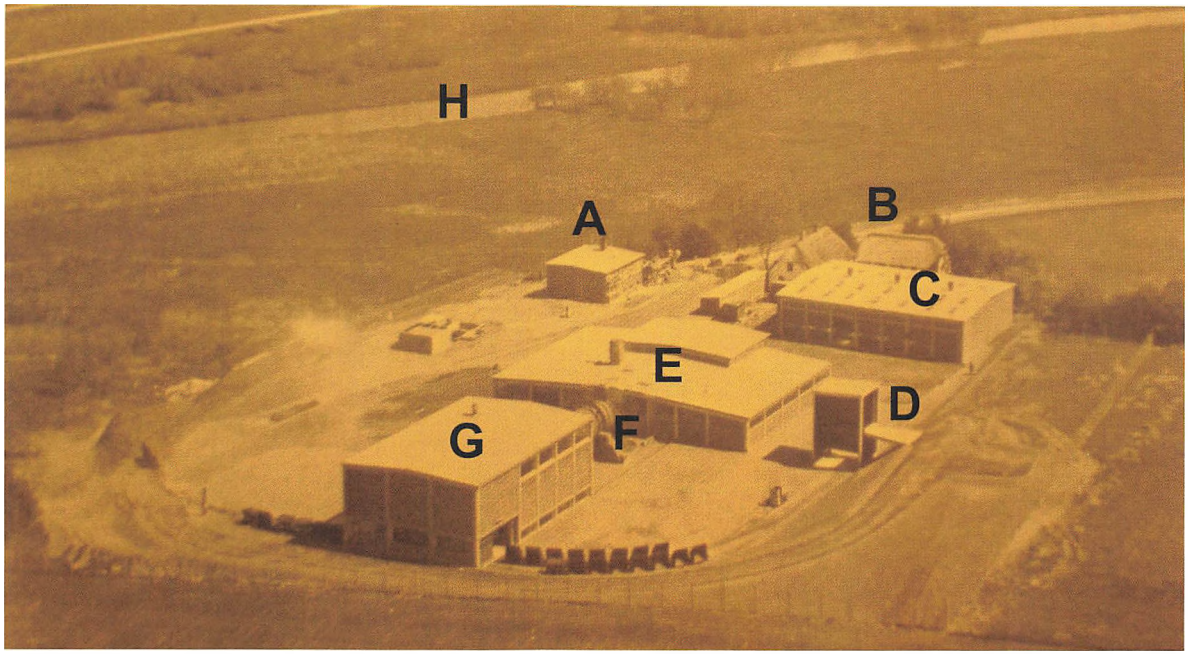
Det var repræsentantskabet, som skulle udfærdige rammerne (instruksen) for direktørens beføjelser, og direktøren skulle dermed også stå til ansvar overfor repræsentantskabet. Det blev således også repræsentantskabet og bestyrelsen, som kunne afskedige direktøren, hvis dette skulle blive aktuelt.

Selskabets indtægter skulle i hovedtræk være den renovationsafgift, som husejere og grundejere betalte for at få fjernet affald. En takst, der skulle tilpasses, så den ikke blev højere end hvad der krævedes for at dække udgifterne ved affaldsindsamlingen og den efterfølgende behandling, til forrentning af lånene og afskrivning af udstyr samt til en passende reservefond. Altså så det hele først og fremmest kunne hvile i sig selv, og ikke som ved et almindelig privat selskab, hvor målet i højere grad drejer sig om et egentlig overskud.

Som medejere og medbestemmere i selskabet var det brugerne (boligforeningerne, grundejerforeningerne osv.) og Kommunen, som i fællesskab afstak linierne for dets fremtidige udvikling. Desuden havde Århus Kommune til enhver tid ret til at føre tilsyn med selskabet, og det kom naturligvis også til at gælde de oplandskommuner, som sluttede sig til det nye fælles renovationsselskab.

Overdragelse af aktiviteter

Da Århus Renholdningsselskab startede på helt bar bund, blev det nødvendigt at optage lån for at kunne anskaffe det nødvendige materiel og overtage Eskelunden med det næsten færdigbyggede renovationsværk. Her måtte Kommunen selv kautionere for de nødvendige lån til det nye selskab, og i

Eskelunden, ca. 1957. A = Administrationsbygningen, B = Gården Eskelund, C = Garageanlæg, D = Slaggesorteringsanlæg, E = Modtagelsesbygning, F = Silo til gæringsproces, G = Formalingen, H = Århus Å.

februar 1957 blev det afklaret med Indenrigsministeriet, at denne konstruktion var i orden.

Allerede til bestyrelsesmødet d. 3. april 1957 forelå der forslag om de indledende banklån samt en kassekredit på 500.000 kr. Henover sommeren fik selskabet desuden skaffet lån på 3.766.000 kr. til betaling af Århus Kommune og til betaling for færdiggørelsen af renovationsværket. For at kunne købe de første otte lastbiler samt de nødvendige 17.000 skraldespande, skulle der yderligere lånes 1.900.000 kr.

Århus Renholdningsselskab skulle ikke alene arbejde videre med de initiativer og forundersøgelser, som allerede var iværksat i kommunalt regi – selskabet skulle også føre dem alle ud i livet. Det gjaldt bl.a. anskaffelsen af de specialbyggede renovationsbiler og anskaffelsen af de nye skraldespande. Og begge dele skulle gerne passe sammen, så tømningen af spandene kunne foregå så problemfrit som muligt.

Også i andre danske byer skete der i disse år sådanne omlægninger i indsamlingen af dagrenovation, og for at undgå at hver by skulle få hver sin standard, gik Dansk Standardiseringsråd ind og lavede standarder for runde skraldespande med låg. Et arbejde, som Århus Renholdningsselskab også kom til at bidrage til.

Renovationsværkets affaldsbehandling var i 1957 en revolution. Omkring 80% af alt husholdningsaffald kunne omdannes til kompost.

Tromlen i midten af billedet var central for den formuldingsproces, som affaldet skulle igennem.

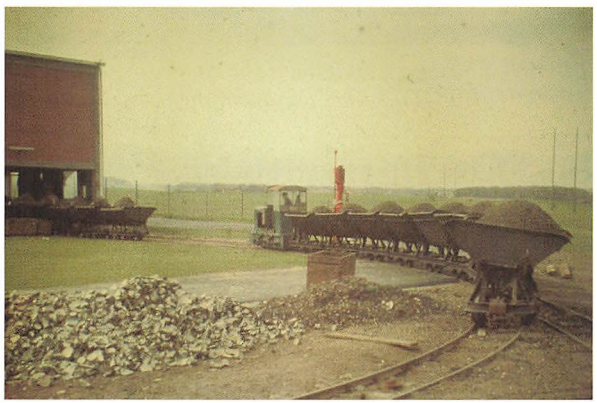
Renovationsværket på Eskelunden

Efter en årrække, hvor den stadigt voksende mængde affald blot blev anbragt på lossepladser, rummede det nye renovationsværk både affaldssortering og kompostfremstilling. Derved kunne store dele af affaldet vende tilbage i cirkulation og bruges på ny. I stedet for at afbrænde alt, hvad der overhovedet kunne brænde, eller blot dynge affaldet op på lossepladser, blev det Århus Renholdningsselskab, som kom til at drive det første organiserede genbrugssystem i Århus Kommune.

Kernen i renovationsværket – tromlen – var leveret af DANO-fabrikken i København. Flere danske byer gik i disse år over til at benytte netop dette system, hvor beregninger viste af ca. 80% af alt husholdningsaffald kunne blive til god kompostjord. Set med nutidige øjne kan anlægget virke meget primitivt, men dengang var det noget, som man kunne være stolt over.

Når skraldebilerne kom hjem med et læs affald, blev det tippet af i affaldsgraven. Herfra blev affaldet via et transportbånd sendt gennem en grovsortering, hvor nogle af de ansatte på værket manuelt gik affaldet igennem. Herved blev sten, urtepotter, konservesdåser, metalgenstande, glas, klude o.l. frasorteret. Resten af affaldet fortsatte ind i den store tromle, hvor det blev formalet og omdannet til kompost. Herfra fortsatte komposten til yderligere en

tromle, hvor den sidste sortering skete ved hjælp af en kraftig magnet, som opsamlede ølkapsler, søm og andre små stykker jern. Metaller og klude og andet som kunne sælges, blev solgt, mens usælgelige genstande som sten, muraffald o.l. blev kørt ud som bundfyld på Eskelundens lave areal ned mod åen.

Efter behandlingen i den sidste tromle havnede komposten i små tipvogne, i hvilke det blev kørt ud og anbragt ovenpå det nævnte bundlag af sten og muraffald. Den producerede kompost fik mange rosende ord med på vejen. Ikke alene kunne den isolere mod kulde og fordampning, men brugt i haverne kunne den også give tidlig høst af grønsager og skulle efter sigende være mindst lige så god som staldgødning. Gennem avisannoncer blev komposten udbudt til salg til seks kr. pr. ton, og i beskrivelsen stod bl.a., at komposten "er formalet dagrenovation, muldagtig og fri for søm og andre jerndele".

Allerede få år efter ibrugtagningen af renovationsværket måtte det udvides. Det skete i 1961-62 og igen i 1966-67.

Efter ca. 20 år på Eskelunden var rammerne efterhånden blevet for små. Siden starten i 1957 var dækningsområdet kraftigt udvidet, og de mange flere ansatte og mange flere køretøjer gav pladsproblemer.

Udvidelse eller udflytning

Siden starten i 1957 var Århus Renholdningsselskabs dækningsområde blevet udvidet kraftigt. Efter først kun at have dækket affaldsindsamlingen i den gamle Århus Kommune, var fire nabokommuner nu blevet koblet til: Åby den 1. januar 1960, Viby den 1. april 1963, Holme-Tranbjerg den 1. april 1964 og Brabrand-Årslev den 1. april 1965. Og ved den store kommunesammenlægning i 1970 var hele den nuværende Århus Kommune blevet selskabets dækningsområde, naturligvis efter lokale overgangsordninger.

Samtidig var der vækst i mængden af affald pr. husstand, og de eksisterende rammer på Eskelunden var ved at være udnyttet til det yderste. Der var bl.a. ikke garageplads til det voksende antal skraldebiler, og et udvidet værksted til reparation og servicering af bilerne var i høj grad også ønskeligt. Men mest påkrævet var en udvidelse af personalets bade- og omklædningsfaciliteter. Ca. 150 medarbejdere var efterhånden involveret i affaldsindsamlingen og den efterfølgende behandling.

På et møde i selskabets repræsentantskab i juni 1976 blev fremlagt et forslag om en nødvendig om- og tilbygning af de eksisterende bygninger på Eskelunden. Tegninger og beregninger blev udfærdiget, og de nødvendige ansøgninger blev sendt til Århus Kommune. Parallelt med dette var der også overvejelser om, hvorvidt det var hensigtsmæssigt at samle alle aktiviteter på ét sted, eller om der skulle etableres et par regionalstationer. Med en kommunal udstrækning på næsten 40 km fra nord til syd var dette ikke uvæsentligt at tage med i overvejelserne.

Meget havde imidlertid ændret sig siden

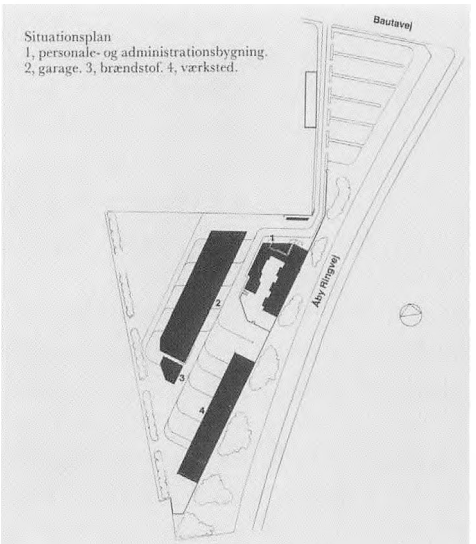
Eskelunden blev planlagt og etableret i 1950'erne. Ret beset var hele anlægget jo i sin tid placeret midt i et fantastisk naturområde, nær vådområderne ved Århus Å. Svaret på ansøgningen om udvidelse af Eskelunden blev derfor ikke overraskede et afslag, efter at den havde været behandlet af byrådet i november 1977.

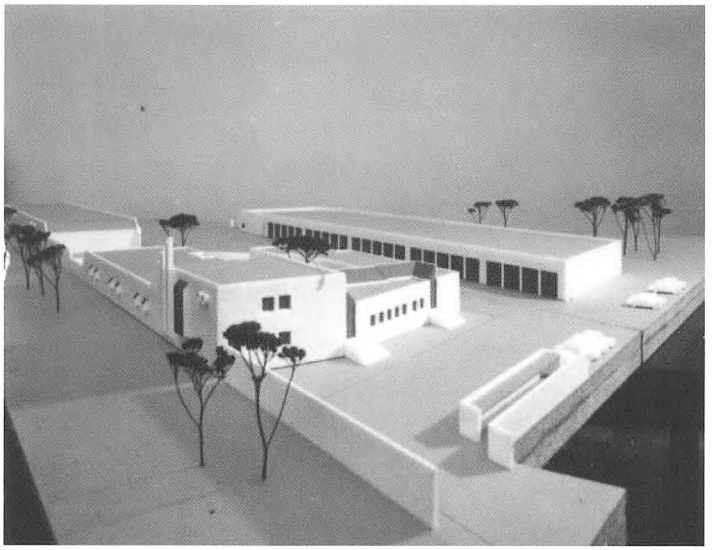
Når der nu ikke kunne gives tilladelse til en udvidelse af Eskelunden, måtte der kigges efter en anden løsning. I 1978 blev forbrændingsanlægget i Lisbjerg taget i brug og et tilsvarende var under planlægning i Hasselager, med forventet færdiggørelse i 1981. Flere muligheder blev grundigt gennemregnet og analyseret, og en placering nær forbrændingsanlægget i Lisbjerg var her inde i billedet. Men bl.a. hensynet til medarbejdernes afstand til arbejdet gjorde denne løsning mindre attraktiv end Hasle-løsningen. I forbindelse med byrådets afslag vedr. udvidelse af Eskelunden var nemlig fremkommet et forslag om at udflytte til et areal i Hasle ved Åby Ringvej og Bautavej. Og dette forslag vandt i udskilningsløbet.

I januar 1978 fik Århus Renholdningsselskabs repræsentantskab forelagt planen om en udflytning til Hasle og gav efterfølgende sit samtykke til denne løsning. Men først skulle alle formelle ting på plads omkring den fremtidige placering, herunder godkendelse af lokalplaner og et nødvendigt mageskifte med Århus Kommunale Værker omkring adgangsvejen og de nødvendige parkeringspladser.

Århus Renholdningsselskab startede i 1957 med otte renovationsbiler. Dette antal var i 1976 vokset til 42 køretøjer, når alt tælles med. Der var imidlertid kun garageplads til 14 biler på Eskelunden.

Plan og model over det nye byggeri på Bautavej i Hasle.

Nyt byggeri i Hasle

Ingeniørfirmaet Rambøll & Hannemann kom til at stå for projekteringen, og arkitektfirmaet C.F. Møller blev overdraget opgaven med at tegne Århus Renholdningsselskabs nye hjemsted på Bautavej i Hasle. I et nært samarbejde mellem de involverede parter blev lokaliteterne planlagt, så de bedst muligt opfyldte alle involverede parters ønsker – med en personale- og administrationsbygning, et garageanlæg og et værksted, som alle kunne udfylde tidens behov, og som var fremtidssikret, så meget som det nu kan lade sig gøre.

I alt ca. 36.000 m2 ville man få til rådighed – på lejebasis – og den 31. juli 1979 påbegyndtes byggeriet, som omfattede et samlet etageareal på ca 9.000 m^2, fordelt på de tre hovedbygninger. Størst blev garageanlægget, hvor der blev plads til ca. 75 køretøjer. I værkstedsbygningen blev der, udover et værksted med den nødvendige kapacitet til at klare alle almindelige reparationer og vedligeholdelse af bilerne, samtidig etableret et lager og et særligt vaskeanlæg for de store køretøjer. Og i den sidste af de tre bygninger, indeholdende administrations- og personalefaciliteter, blev der indrettet omklædnings- og badefaciliteter til ca. 200 medarbejdere.

De samlede byggeudgifter blev på ca. 36,9 mio. kr., hvoraf de 5,3 mio. kr. kunne betales med egne midler. Resten af udgifterne skulle Renholdningsselskabet have dækket ved låneoptagelse, hvor Kommunen som medinteressent stod som garant.

I efteråret 1980 stod byggeriet færdigt, og den 15. december 1980 kunne det officielt tages i brug. Den 19. februar 1981 var flytningen kommet så meget på plads, at det nye domicil kunne vises frem for kunder og forretningsforbindelser ved en reception i de nye omgivelser på Bautavej 1A.

Nedenfor:
Det næsten færdige garageanlæg med det tilhørende tankanlæg i forgrunden.

Ovenfor:
Den nye administrationsbygning set fra de bagvedliggende garager.

Nedenfor:
I december 1980 var bygningerne på Bautavej klar til indflyttelse, og skiltet fra Eskelunden er på tegningen røget i containeren.

Ved byggeriet på Bautavej blev der lagt stor vægt på det funktionelle, og så vidt muligt blev der benyttet danske byggematerialer af god kvalitet. Resultatet er da også blevet et skræddersyet centeranlæg, som selv efter mere end 25 år ikke bærer præg af slid eller ælde.

I de nye rammer på Bautavej kom der bl.a. et meget større og mere moderne værksted til servicering og reparation af selskabets biler.

Det nye domicil kom til at ligge ideelt ud til den endnu ikke helt færdige ydre ringvej, som på dette tidspunkt kun havde et spor i hver retning.

Tvivl om adressen på Bautavej

Da Århus Renholdningsselskab i december 1980 flyttede fra Eskelunden til Hasle, fik selskabet en ideel placering opad den ydre ringvej, nærmere bestemt Åby Ringvej. Herfra kunne skraldebilerne let og hurtigt bevæge sig rundt i hele kommunen.

Der var dog ikke direkte udkørsel til ringvejen, men i stedet til den lille stikvej ved navn Bautavej, og det var derfor naturligt, at Århus Renholdningsselskab fik postadresse på denne. I forvejen lå Århus Kommunale Værkers lagergård på Bautavej, og deres adresse havde hidtil været Bautavej 1. Nu fik Århus Renholdningsselskab imidlertid en indkørsel, der lå før Århus Kommunale Værkers, men da man her ikke var interesseret i at flytte adresse til nr. 3, fik Århus Renholdningsselskab ganske enkelt tildelt nummeret 1A. Hvilket altså er grunden til selskabets lidt ulogiske adresse: Bautavej 1A, 8210 Århus V.

Den nye adresse på Bautavej kunne så annonceres til alle sider i forbindelse med den officielle flytning den 15. december 1980. Et nyt forslag til postadressen var imidlertid på banen igen allerede nogle måneder senere, da Århus Kommunale Værker tog hul på planerne om at flytte deres administrationsbygning ud på Bautavej. I et brev fra Århus Kommunale Værker i juli 1981 foreslår man adressen ændret til Åby Ringvej, da man mente, at dette ville være lettere at finde for kunder.

Efter at have vendt argumenterne for og

imod adresseændringen, valgte man dog som bekendt at bibeholde navnet Bautavej. At alt dette så kunne have fået et helt andet udfald, hvis de dengang endnu ikke skrinlagte planer om en motorvej lige forbi Århus Renholdningsselskabs nye bygning var blevet ført ud i livet – ja, det er en helt anden historie.

Det farlige liv som skraldemand

Kigger man i statistikker over arbejdsskader ses det ikke overraskende, at det var og er forbundet med en ikke uvæsentlig risiko at arbejde som skraldemand. Der er registreret masser af forskellige løfteskader, forstrækninger og forstuvninger, skuldre som er gået af led, overkørte fødder og tæer samt klemte hænder og fingre m.v. Og også egentlige knoglebrud dukker op i statistikken.

En del skader kan utvivlsomt henføres til akkordsystemet og det at skulle færdes ude i al slags vejr. Et ikke ubetydeligt antal

AL 94.450
5
NIELSEN

De senere år er der kommet meget fokus på adgangsvejene til skraldespandene, men tidligere var der mange steder, hvor trapper skulle forceres, når skraldespandene skulle tømmes. Skraldespande med hjul blev først indført i 1990'erne.

Ved løft af affaldssække og nærkontakt med disse var der altid en risiko for, at der kunne være noget skarpt deri, som skraldemændene kunne komme til skade ved. At disse løft også kunne være belastende for ryggen, kan der ikke herske tvivl om.

skader stammer fra ind- og udstigningen af skraldebilerne, hvor foden glider, og man falder. I begyndelsen af 1990'erne var der typisk 100-150 anmeldte skader pr. år.

Flere indberettede skader skyldes manglende omtanke fra forbrugernes side, idet adgangsvejene til skraldespandene ikke altid er uden forhindringer. Der er således eksempler på, at en skraldemand er faldet over en vandslange, en anden har trådt på et bræt med søm i, en tredje er faldet i en udgravning osv. Men også den klassiske – som måske ellers mest forbindes med postbudet – hvor en løs hund bider, er der eksempler på. Der er desuden registreret flere tilfælde, hvor skraldemændene har skåret sig på glasskår i affaldet, f.eks. fra flasker som har været dårligt eller slet ikke indpakkede.

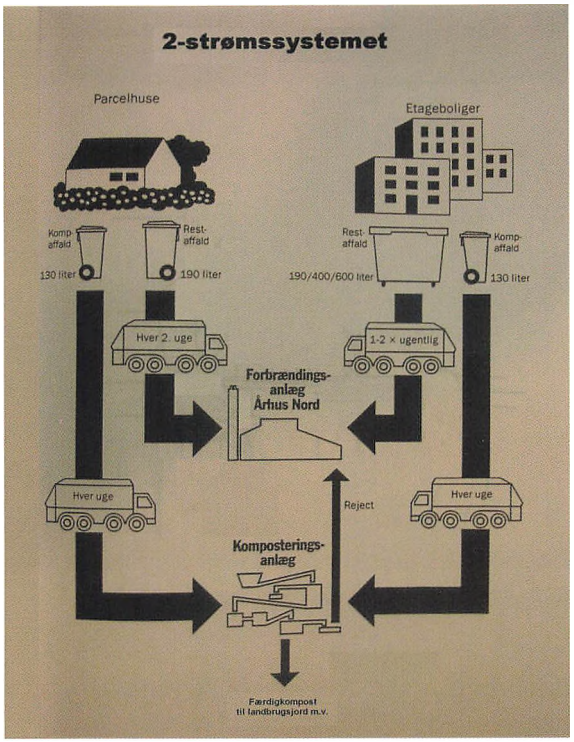
Uundgåeligt er det også, at skraldemændene kommer til at lave skader på andres ejendom. Biler der påkøres, skraldespande, der vælter og laver skader, ruder i døre som baldres, fliser der ødelægges osv.

Ikke sjældent ses anmeldelser, hvor man fornemmer, at skraldemændene har fået skylden for noget, de slet ikke kunne gøres ansvarlige for. I et tilfælde er der f.eks. fremsendt et meget aggressivt brev med krav om erstatning for en ridset bilside, hvor ejeren efter eget udsagn havde ligget i sin seng og hørt det ske. Men da det ved nærmere undersøgelse viste sig at være sket på en dag og et tidspunkt, hvor skralde-

bilen slet ikke var i det pågældende kvarter, ja så faldt denne klage til jorden.

I et andet tilfælde faldt en havelåge fuldstændig fra hinanden, da skraldemanden passerede igennem den, hvilket affødte et erstatningskrav på en helt ny havelåge. Men da havelågen i forvejen var faldefærdig, så gik det ikke. Det samme skete et andet sted med en kælderdør, som i lang tid kun havde hængt på ét hængsel og tydeligvis var mere eller mindre gennemrådden. Ejeren fjernede pludselig døren og krævede, at selskabet skulle erstatte den ødelagte dør med en ny. Det lykkedes imidlertid en af selskabet medarbejdere at finde den kasserede dør og få den besigtiget hos den tømrer, som skulle lave den nye. Her viste det sig tydeligt, at døren var afgået ved en naturlig død.

Ved skraldemændenes arbejde omkring skraldebilerne sker det også en gang imellem, at man rammer en passerende bil eller cyklist. Og hver gang har selskabet måttet finde en rimelig løsning i forhold til den skadelidte. Som eksempel kan nævnes en sag fra 1960, hvor en kvindelig cyklist blev ramt af en skraldemand med en transportkærre (sækkevogn), da han kom gående ud fra en indkørsel med høj hæk. Skraldemanden noterede sig, at cyklisten derved fik en lille rift. Alligevel måtte hun i sit job som rengøringsassistent erklæres uarbejdsdygtig i 12 dage, og som erstatning fik hun 135 kr. – 12 dage á 8 kr. for svie og smerte samt 30 kr. til et par nye sko og 8 kr. til betaling af lægeattesterne.

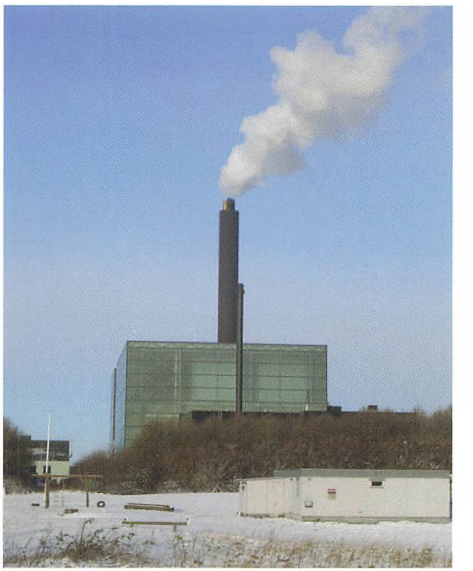

Affaldssortering i 1990'erne

En række forsøgsordninger inden for affaldsområdet har gennem årene været iværksat, for bl.a. at opnå en reduktion i mængden af affald og få forbrugerne til at sortere affaldet. I 1990 blev ca. 10.000 husstande i Århus udvalgt til at afprøve et såkaldt 2-strømssystem. Hver husstand fik to skraldespande – den ene til kompostérbart affald og den anden til restaffald. Begge spande var på hjul, hvilket også var noget nyt. Ikke alle husstande var lige gode til at foretage sorteringen, men ca. 30 % af affaldet kunne komposteres, og dermed var mængden af affald, som skulle til for-

Biogasanlægget i Spørring fotograferet i 2007.

Forbrændingsanlægget i Lisbjerg, 2007.

brænding reduceret til omkring 70% af den samlede affaldsmængde.

I 1994 afprøvede man et nyt forsøg under betegnelsen System 2000. Her deltog ca. 17.000 husstande, og nu blev husholdningsaffaldet opdelt i fire forskellige typer. En særlig beholder til papir og pap var ny i forhold til to-strømssystemet, og desuden blev der i nærheden af de involverede husstande opstillet fælles containere til glas og flasker. Som en del af dette forsøg var også en kammeropdelt skraldespand til henholdsvis kompostérbart affald og restaffald (det som skulle på forbrændingen). Det krævede et særligt tømningssystem på skraldebilerne, som indsamlede affaldet, og det kom aldrig til at fungere godt nok.

Ingen af forsøgene fungerede efter hensigten, og i 1998 blev det fra Århus Byråd besluttet at indføre en særlig udgave af et étstrømssystem – det såkaldte posesorteringssystem, hvor der i de enkelte køkkener skulle ske en opdeling i kompostérbart affald (grønne poser) og restaffald (sorte poser). Efter en samlet indsamling kom poserne igennem en maskinel sortering, hvorefter de grønne posers indhold blev kørt til biogasanlægget ved Spørring, mens de sorte poser med restaffald havnede på forbrændingsanlægget i Lisbjerg.

Sorteringen i grønne og sorte poser, der trådte i kraft i 2001, blev opgivet igen i 2004, hovedsageligt fordi systemet var omkostningskrævende og fordi der ikke kunne påvises nogen synlig miljøeffekt.

Skraldemandsmodellen

En af de ting, som kom til at gøre Århus Renholdningsselskab kendt i det øvrige Danmark, var den såkaldte skraldemandsmodel.

Den blev bragt på banen og i medierne af nogle af selskabets skraldemænd i november 1993. Ideen var ganske enkelt, at fire mand skulle dele tre mands arbejde. Dermed kunne en ekstra medarbejder ansættes til at udfylde "hullet", uden at det kostede selskabet ekstra, og til gengæld skaffede det en arbejdsløs i arbejde. Hver enkelt mand arbejdede således tre uger og holdt derefter en uge fri, og i denne friuge fik vedkommende udbetalt dagpenge. Fuld dagpengekompensation blev politisk afvist, men en dækning på 80% blev efter en del overvejelser godkendt. Og netop i disse år toppede arbejdsløsheden i Danmark, så ideen kom meget belejligt.

Hensigten var der vel ikke noget i vejen med, da modellen kunne få flere arbejdsløse i arbejde. Ordningen medførte også, at alle ansatte fik reduceret arbejdstiden – eller ekstra, betalt ferie, om man vil. Dog passede det ikke så godt ind i de overordnede dagpengeregler, der bygger på, at arbejdsløse skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Arbejdsfordelingssystemer i lighed med skraldemandsmodellen dukkede kort efter op i andre brancher, bl.a. hos HT-chauffører i København, hos bibliotekarer i Brønderslev og hos medarbejdere ved Gråsten Salater.

Fra november 1994 og hele 1995 fungerede skraldemandsmodellen hos de århusianske skraldemænd, og ca. 100 skraldemænd deltog i ordningen. Omkring 25 arbejdsløse kom dermed i arbejde. Politiske tiltag i Folketinget ændrede imidlertid siden mulighederne for denne form for arbejdsdeling. Samtidig begyndte antallet af arbejdsløse langsomt at falde, men mest afgørende for systemets ophør blandt skraldemændene i Århus var nok den længerevarende skraldekonflikt i foråret 1996, som gav alle andet at tænke på.

Affaldet hober sig op ved strejke.

Strejker og arbejdsnedlæggelser

Almindeligvis fylder skraldemænd og renovationsselskaber ikke meget i vores bevidsthed. De skaffer os af med vores affald, og det tænker de færreste nærmere over. Men når tingene ikke længere fungerer som vi er vant til og forventer, opdager vi, hvor afhængige vi faktisk er af, at få affaldet fjernet.

Der havde op gennem 1980'erne og i begyndelsen af 1990'erne været i alt ca. 20 arbejdsnedlæggelser blandt skraldemændene i Århus Renholdningsselskab. Umiddelbart lyder det af mange, men det skal ses i lyset af, at der var tale om et ofte utaknemmeligt og hårdt job, hvor de ansattes tilkæmpede rettigheder – eller rettere risikoen for forringelse af disse – betød meget i hverdagen.

Affaldsindsamlingen skete efter et gammelt akkordsystem, hvor lønnen blev beregnet ud fra antallet af tømte skraldespande. Beregningerne var svære at lave retfærdige, og nogle skraldemænd kunne med en ekstraordinær indsats opnå fuld løn på betydeligt mindre end 37 timer.

Arbejdets natur gør, at skraldemænd i høj grad må arbejde på egen hånd, og ledelsen er uundgåeligt langt væk fra skraldemændenes hverdagsproblemer. Dette er selvsagt en alvorlig udfordring af systemet med arbejdsgiverens ret til at lede og fordele arbejdet. I begyndelsen af 1990'erne blev konsulentfirmaet Mercuri Urval derfor inddraget for at analysere de problemer, som havde resulteret i de senere års mange arbejdsnedlæggelser. I den efterfølgende rapport på 81 sider, dateret den 30. marts 1993, blev det bl.a. konkluderet, at skraldemændenes brancheklub KAOS (Klubben Af Organiserede Skraldemænd) havde for stor indflydelse på ledelsens beslutninger. Gang på gang havde ledelsen måttet give efter i stridsspørgsmål. Det skulle der gøres noget ved.

Skraldekonflikten 1995-96

Den 27. december 1995 kom det endnu engang til strejke blandt skraldemændene i Århus Renholdningsselskab. Den udløsende faktor var denne gang et påbud fra Arbejdstilsynet om at skraldemændene kun måtte slæbe én skraldespand efter sig ad gangen. En regel som egentlig skulle forbedre skraldemændenes arbejdsforhold og nedsætte risikoen for skader, men som blev opfattet som en indirekte nedsættelse af akkordlønnen – hvis denne altså byggede på, at de i nogle tilfælde kunne tage to spande af gangen.

Heri opstod uenigheden. Selskabets direktør, Svend Erik Broch Nielsen, slog fast, at akkordberegningerne ikke byggede på, at der skulle slæbes to spande ad gangen, og at der ikke kunne blive tale om en genforhandling af akkordsatserne. Nu skulle der sættes hårdt mod hårdt.

Skraldebilerne forblev i garagerne, da skraldekonflikten begyndte den 27. december 1995.

Allerede den 29. december 1995 blev arbejdsnedlæggelsen sendt i arbejdsretten og skraldemændenes tillidsmand, Louie Andersen, blev fyret på baggrund af nogle udtalelser, som han var kommet med nogle dage i forvejen – udtalelser, der kunne tolkes som en opfordring til kollegerne om hver dag at gå hjem efter syv timers arbejde, når de fulgte det nye påbud fra Arbejdstilsynet. At fyre en tillidsmand er som bekendt ret problematisk, så der var samtidig lagt op til en konfrontation.

Som medinteressent i Århus Renholdningsselskab havde Århus Kommune også en interesse i at få konflikten løst, og desuden var der jo hensynet til borgerne i Århus, som ikke kunne være tjent med, at affaldsindsamlingen var gået i stå. Forhandlinger mellem daværende borgmester Thorkild Simonsen og Århus Renholdningsselskab gav imidlertid ikke et resultat, som skraldemændene kunne gå med til.

Den 10. januar 1996 lavede Thorkild Simonsen en form for aftale med den fyrede tillidsmand Louie Andersen – uden om Århus Renholdningsselskab – så der i den efterfølgende weekend kunne foretages en ekstraordinær indsamling af affald. En indsamling, som i øvrigt ikke helt fulgte Arbejdstilsynets udsendte påbud omkring indsamling og tømning af skraldespandene.

Kort tid efter meldte Århus Kommune yderligere, at man ville opsige aftalen med Århus Renholdningsselskab, da man mente, at forpligtelsen til at forestå affaldsindsamlingen ikke blev opfyldt. Selskabet følte sig nu nødsaget til at inddrage jurister, som skulle forholde sig til sagen, fordi det i

denne situation var et spørgsmål om fortolkning af paragraffer. Selskabet mente ikke, at en strejke kunne opfattes som et brud på aftalen med Århus Kommune. En aftale, som i den seneste udgave var gældende til 2014.

Få dage før Århus Kommunes opsigelse af aftalen, den 22. januar 1996, kom der en kendelse i den voldgiftssag, som var blevet rejst i sagen omkring fyringen af tillidsmanden Louie Andersen. Her blev det fastslået, at Århus Renholdningsselskab var i sin gode ret til at fyre tillidsmanden i slutningen af december.

Optrapning af konflikten

Den 29. januar 1996 kom Århus Kommunes opsigelse af aftalen med Århus Renholdningsselskab, og den 31. januar valgte selskabet at udsende fyresedler til de strejkende skraldemænd. Samtidig begyndte selskabet at ansætte nye skraldemænd for at kunne komme i gang med affaldsindsamlingen igen.

I forlængelse af dette dannedes Antikaos-bevægelsen, som var imod Kommunens indblanding og de fyrede skraldemænds metoder. Ikke overraskende gav alt dette meget negative vibrationer mellem de fyrede skraldemænd og de nyansatte. Og ikke uventet blev der efterfølgende iværksat en blokade på selskabets adresse, hvor både de fyrede skraldemænd og en række sympatisører forsøgte at forhindre de nyansatte skraldemænd i at udføre deres arbejde.

Dette gav en række sammenstød, og politiet måtte flere gange ud for at fjerne blokadevagter. Politiet forsøgte naturligvis at være neutral i konflikten, men ligegyldigt hvordan de optrådte, blev de beskyldt for at gå modpartens ærinde.

Allerede den 2. februar 1996 var ca. 60 af de fyrede skraldemænd blevet ansat af Århus Kommune til at begynde en indsamling af affald med kommunale lastbiler; en affaldsindsamling som Århus Renholdningsselskab – hvis kontrakten ellers stadig var gældende – havde eneret på.

Den 14. februar meddelte Århus Kommune, at man ville tilbageholde betalingen til Århus Renholdningsselskab, da selskabet ikke opfyldte kontrakten med Kommunen. Århus stod nu pludselig i den lidt mærkværdige situation, at to arbejdsgivere gjorde krav på affaldsindsamlingen – den ene havde køretøjerne, men blev blokeret, mens den anden havde mandskabet men ingen velegnede køretøjer.

Tilsvarende havde skraldemændenes fagforening et problem, da de nyansatte i Århus Renholdningsselskab naturligvis skulle organiseres samme sted som de fyrede. Det var de fyrede ikke overraskende meget utilfredse med.

Og mens blokaderne på Bautavej fortsatte, så byens borgere til som gidsler. Det blev sværere og sværere at gennemskue sagens rette sammenhæng, og juridiske fortolkninger måtte i sidste ende få afgørende betydning i konfliktens udfald. Fra begge sider var der beskyldninger om modpartens urene trav, herunder anmeldelser af vold og hærværk.

Februar 1996 blev en meget kold og træls måned i Århus, men herefter lykkedes det efter mægling at indgå en fredsaftale mellem Århus Kommune og Århus Renholdningsselskab, hvorefter affaldsindsamlingen blev delt mellem de to parter indtil voldgiftsretten havde talt.

Fredsaftalen blev indgået den 6. marts 1996, og herefter påbegyndtes en indsamling af det ophobede affald. Århus Kommune lånte et antal skraldebiler hos Århus Renholdningsselskab til indsamling af affald fra private, mens Århus Renholdningsselskab gik i gang med indsamlingen af erhvervsaffald.

Voldgiftsrettens kendelse

Den 9. april 1996, godt tre måneder efter at konflikten var startet, kom kendelsen fra voldgiftsretten. Heraf fremgik det, at højesteretsdommerne med fire stemmer mod en havde fastslået, at Århus Renholdningsselskab fortsat havde eneretten til at indsamle dagrenovation i Århus, og at Århus Kommune havde handlet forkert ved at ophæve aftalen med selskabet.

Med denne afgørelse var selskabet dermed også i sin gode ret til at kræve erstatning af Århus Kommune til dækning af udgifter og de manglende indtægter som følge af aftalens ophævelse.

Da voldgiftsretten nu havde talt, ebbede blokaderne langsomt ud. Nogle af de fyrede skraldemænd vendte siden tilbage til selskabet, mens de fleste fik andet arbejde. Man kunne være nok så uenig i udfaldet, men nu var det i hvert fald svært at komme ret meget videre i sagen.

Tiden efter konflikten

Selv om der måske nok på papiret var en vinder af skraldekonflikten, så er der ingen tvivl om, at en arbejdskonflikt som denne har alle involverede som tabere i en eller anden grad.

Livet skal gå videre, men en række personlige relationer havde uundgåeligt fået alvorlige ridser, sagens udfald vil altid kunne diskuteres, og forholdet mellem Århus Kommune og Århus Renholdningsselskab blev helt sikkert også mere anstrengt efterfølgende. Mindre indviklet blev det heller ikke af, at Kommunen jo faktisk – som medinteressent i Århus Renholdningsselskab – var med på begge sider.

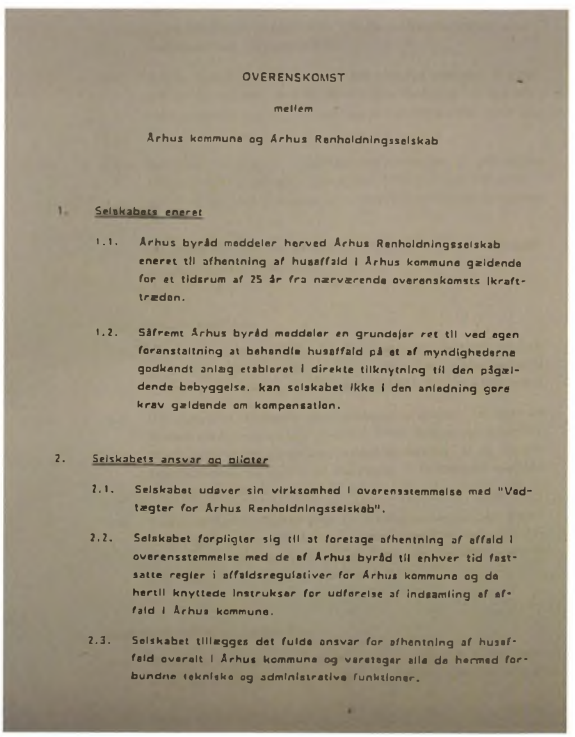
I medierne fik skraldekonflikten megen omtale, og det er da også naturligt, da den kom til at påvirke hverdagen for mange århusianere. Den betød også, at en række centrale personer nærmest blev folkeeje. Den fyrede tillidsmand, Louie Andersen, og hans videre færd efter konflikten var interessant mediestof, og det samme gjaldt konfliktens sejrherre, personificeret ved direktør Svend Erik Broch Nielsen.

Da Svend Erik Broch Nielsen pludselig selv blev fyret den 8. februar 1998 var der således igen tale om godt forsidestof. Ikke alene blev han fyret med begrundelse i dårlig ledelse af Århus Renholdningsselskab, men også med at han skulle have haft ekstraordinære relationer til nogle kvindelige ansatte. Og det sidste var jo virkelig kræs for aviserne og er vel nok det, man især husker fra sagen.

En lidt uheldig fyringssituation, hvor den fyrede direktør kunne vælge mellem en offentlig eller en diskret kundgjort fyring, resulterede efterfølgende i et sagsanlæg mod selskabet for afpresning. Da parterne havde fået det hele lidt på afstand, fandt man dog en acceptabel løsning på sagen.

Mod nye tider

Den gældende kontrakt mellem Århus Kommune og Århus Renholdningsselskab var senest blevet fornyet i 1989, og heri var bl.a. indbygget, at selskabet havde eneret på indsamlingen af dagrenovation i Århus Kommune i 25 år – altså til 2014. Nye politiske ønsker samt krav fra omverdenen gjorde det imidlertid nødvendigt med en genforhandling af kontrakten, idet den fri konkurrence ikke var tilgodeset med en sådan aftale gående på hele 25 år.

OVERENSKOMST

mellem

Århus kommune og Århus Renholdningsselskab

1. Selskabets eneret

1.1. Århus byråd meddeler herved Århus Renholdningsselskab eneret til afhentning af husaffald i Århus kommune gældende for et tidsrum af 25 år fra nærværende overenskomsts ikrafttræden.

1.2. Såfremt Århus byråd meddeler en grundejer ret til ved egen foranstaltning at behandle husaffald på et af myndighederne godkendt anlæg etableret i direkte tilknytning til den pågældende bebyggelse, kan selskabet ikke i den anledning gøre krav gældende om kompensation.

2. Selskabets ansvar og pligter

2.1. Selskabet udøver sin virksomhed i overensstemmelse med "Vedtægter for Århus Renholdningsselskab".

2.2. Selskabet forpligter sig til at foretage afhentning af affald i overensstemmelse med de af Århus byråd til enhver tid fastsatte regler i affaldsregulativer for Århus kommune og de hertil knyttede instruksar for udførelse af indsamling af affald i Århus kommune.

2.3. Selskabet tillægges det fulde ansvar for afhentning af husaffald overalt i Århus kommune og varetager alle de hermed forbundne tekniske og administrative funktioner.

I 1997 tog Århus Renholdningsselskab navneforandring til MiljøTeam Århus, da selskabets opgaver efterhånden havde ændret karakter og ikke mere var koncentreret omkring affaldsindsamlingen fra de private husholdninger. Andre former for affald – erhvervsaffald, sygehusaffald o.l. – samt forskellige serviceopgaver og vejledning i nye, mere effektive og miljørigtige affaldsløsninger fik en stadig større rolle i selskabets virke. Forhandlingerne med Århus Kommune omkring aftalegrundlaget, der kunne bringe andre aktører på banen, gjorde det også uhensigtsmæssigt at forsætte under det gamle navn.

Efter en række forhandlinger kunne der endelig den 24. august 1999 underskrives en ny aftale med Kommunen. Aftalen indeholdt tre centrale punkter; for det første skulle indsamlingen af dagrenovation i Århus Kommune udbydes etapevis i offentlig licitation i årene 2000-2005. Udliciteringen skulle ske ved at opdele kommunen i seks udbudsområder, som herefter et efter et skulle overdrages til de nye renovatører.

Første side i overenskomsten fra 1989 mellem Århus Kommune og Århus Renholdningsselskab. Heraf fremgår det - som i foregående aftaler - at selskabet har eneret i 25 år på "afhentning af husaffald i Århus Kommune".

Som en del af den aftale MiljøTeam Århus og Århus Kommune indgik i august 1999 var bl.a. at selskabet skulle ophøre med indsamling af dagrenovation. Af aftalen fremgik det også, at alle private affaldsspande skulle overdrages til Århus Kommune pr. 1. januar 2000.

Samtidig blev det aftalt, at MiljøTeam Århus ikke længere skulle kunne deltage i indsamlingen af dagrenovation.

For det andet skulle MiljøTeam Århus i stedet have en særlig opgave omkring servicering af borgerne og mere generelt kunne vejlede i valg af affaldsløsninger. I den nye aftale med Århus Kommune fremgik det også, at der skulle etableres et egentligt brugercenter, som fremover skulle være bindeleddet mellem borgerne og de private renovatører, der nu skulle varetage affaldsindsamlingen. For borgerne kom dette til at betyde, at de ikke skal holde rede på, hvilket selskab der står for indsamlingen i lige præcis deres område i den aktuelle licitationsperiode, men blot kan henvende sig et centralt sted – i Bruger-Centret. De nye renovatører undgik derved også, at de hver især skulle operere med et kundebetjeningssted.

Endelig aftalte man, at MiljøTeam Århus skulle etablere et aktieselskab, der skulle overtage og udvikle opgaverne omkring erhvervsrenovationen. Det nye aktieselskab skulle frit kunne byde på de udbudte dagrenovationsopgaver i Århus Kommune, og samtidig skulle det overtage alt materiel vedrørende erhvervsopgaverne. Omvendt skulle alle affaldsbeholdere tilknyttet dagrenovationen efter den nye aftale afhændes til Århus Kommunale Vær-

ker pr. 1. januar 2000.

Det nye aktieselskab fik navnet MiljøTeam A\S; et navn som trods ligheden med navnet MiljøTeam Århus blev valgt, fordi det rent markedsføringsmæssigt fungerede godt. MiljøTeam A\S var i begyndelsen 100% ejet af MiljøTeam Århus, men skulle, som en del af aftalen med Århus Kommune, have ny ejer i det videre forløb. Det var for ingen parter ønskeligt, at MiljøTeam Århus både søgte indflydelse – på forbrugernes vegne – på dagrenovationsområdet i Århus, og samtidig havde økonomiske interesser i en af de involverede renovatører.

Derfor indtrådte DSV A/S i efteråret 2000 som hovedaktionær i MiljøTeam A\S, som derigennem fik sig en seriøs og kapitalstærk medejer med mulighed for og ambition om at udvikle selskabet til et af landets største renovationsselskaber med aktiviteter også uden for Århus-området, der indtil da havde været selskabets geografiske begrænsning. DSV A/S har efterfølgende pr. 1. maj 2005 overtaget alle aktiviteter i MiljøTeam A\S.

For at undgå sammenblanding og for tydeligt at signalere, at det oprindelige MiljøTeam Århus efterhånden havde udskilt Renholdningsselskabets funktioner og skiftet rolle til forbrugerpolitisk organisation, blev det på et repræsentantskabsmøde i 2001 besluttet at ændre navn for anden gang i selskabets historie – denne gang til Århus MiljøCenter.

Århus MiljøCenter anno 2007

Efter hele den omorganisering, som fulgte i kølvandet på den politisk vedtagne udlicitering af affaldsindsamlingen til private renovatører, er den nye struktur nu ved at være på plads. Århus Renholdningsselskab er efter de forskellige opgaveudskilninger blevet til Århus MiljøCenter, og selskabet varetager nu meget anderledes opgaver end ved etableringen tilbage i 1957. Den 31. august 2005 blev således selskabets sidste dag som renovatør, efter næsten 50 år med affaldsindsamling.

Århus MiljøCenter er fortsat en selvejende organisation, der ligesom i begyndelsen ledes af forskellige brugergrupper – boligforeninger, grundejerforeninger og lejerforeninger. Til gengæld er Århus Kommune ikke længere repræsenteret i de styrende organer.

Selskabets formål er at varetage forbrugernes interesser på dagrenovationsområdet i bred forstand, og herunder er hensynet til vores miljø i de senere år kommet mere og mere i fokus. Under Århus

MiljøCenter er derfor etableret en særlig afdeling, der opsamler viden og erfaring på såvel affalds- som miljøområdet. En viden, der kan trækkes på, når f.eks. nye affaldsløsninger skal findes.

Et eksempel herpå er rådgivning i forbindelse med de omlægninger, som i disse år sker i Århus Midtby som følge af byrådets beslutning om, at affaldsbeholderne skal væk fra det offentlige rum. Men også i boligforeninger, på kollegier og andre steder med fælles affaldssystemer er Århus MiljøCenter med til at udvikle mere tidssvarende og miljørigtige affaldsløsninger.

Meget er unægteligt sket omkring affaldshåndteringen gennem tiden. Efter generationer med lossepladsløsninger og afbrænding af affald er genbrugstanken og hensynet til miljøet for alvor kommet ind i billedet. Det i 1957 etablerede Århus Renholdningsselskab kom til at drive den første organiserede affaldssortering og genbrugsvirksomhed på renovationsværket i Eskelunden. De voksende affaldsmængder og det generelt mere komplekst sammensatte affald har i de senere år yderligere sat skub i udviklingen. Genbrugscentre, affaldssortering, flaske- og aviscontainere, "batteribørger" og særlige indsamlinger af miljøfarligt affald er klare beviser på dette.

Det er erfaringer fra denne udvikling, Århus MiljøCenter i dag bygger på. Gennem selskabets 50 år er der sket store ændringer i affaldsindsamlingen og håndteringen. Ændringer som Århus Renholdningsselskab / Århus MiljøCenter har ydet sit bidrag til, og som også i betydeligt omfang har præget selskabets egen udvikling.

Det var de første 50 år i selskabets historie. Nu tages der hul på de næste…

Bautavej 1A set fra Hasle Bakker en søndag morgen i marts 2007.

århus miljøCenter

Århus MiljøCenter · Bautavej 1A · 8210 Århus V · www.aa-mc.dk

ISBN 978-87-991905-0-8